

CORNELIU GHEORGHIAN

K.N.
1244

BUCOVINA ÎN PICTURĂ

(EPAMINONDA A. BUCEVSCHI)

EXTRAS DIN REVISTA «BOABE DE GRÂU», ANUL V, Nr. 9

MONITORUL OFICIAL ȘI IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA NAȚIONALĂ
BUCUREȘTI

1935

16539

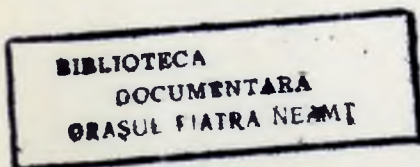
75 (R3i)

CORNELIU GHEORGHIAN

BUCOVINA ÎN PICTURĂ

(EPAMINONDA A. BUCEVSCHI)

EXTRAS DIN REVISTA «BOABE DE GRÂU», ANUL V, Nr. 9

16.539.

MONITORUL OFICIAL ȘI IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA NAȚIONALĂ
BUCUREȘTI

1 9 3 5

DORNELEU GIBRORHIA

BUCOVINA ÎN PICTURĂ
(DE AMINONDA A BUCEVSCHI)

K.IV.
1244

BIBLIOTECA
DOCUMENTARA
GRANDI VAIARA DE BUC

THE NATIONAL LIBRARY OF ROMANIA
BUCURESTI

In amintirea scumpei mele copile

Maria Voichița

1908—1930

Mitropolitul Silvestru protector al culturii și artei bisericesti

(Frescă în porticul corpului stâng din Palatul Mitropolitan dela Cernăuți. Dela dreapta spre stânga: pictorii Bucevschi și Maximovici, autorul frescei, sculptorul I. Pășlea, Mitropolitul cu pictorul vienez Iobst¹⁾, compozitorul Isidor Vorobchievici cu doi studenți în teologie și directorul tipografiei «Mitropolitul Silvestru», Dimitrie Bucevschi)

BUCOVINA ÎN PICTURĂ

«Nu este ram de activitate artistică și intelectuală» — ne spune d-l I. Nistor într'un cuvânt festiv²⁾ — «care să nu fi avut reprezentanții ei de marcă și în mica, dar așa de frumos înzestrată Bucovină.

Vieța politică și culturală și-a găsit exponenții în Doxachi Hurmuzachi și distinsii săi fii. Biserica a avut un mare purtător de grijă în figura impunătoare a Mitropolitului Silvestru. Cercetările istorice au fost reluate și duse mai departe de Eudoxie Hurmuzachi și Dimitrie Onciul³⁾. Vieța literară a găsit vrednici reprezentanți în entuziasmul poetic al lui Petrino și George Popovici, în folcloristul Sim. Florea Marian, în neobositul preot cărturar Constantin Morariu. Pictura a găsit reprezentanți apreciați în Epam. Bucevschi, zugravul catedralei ortodoxe din Zagreb... iar arta muzicală la rândul ei, și-a atins culmea per-

fecțiunii în geniile creatoare ale lui Ciprian Porumbescu, Tudor Flondor și Eusebie Mandicevschi.

Nume ca Hurmuzachi, Silvestru, Petrino, Marian, Bucevschi, Porumbescu, Flondor, Mandicevschi ș. a. au intrat în condica neamului, iar operele lor au trecut de mult în patrimoniul comun al artei și științei românești.

În cele ce urmează mi-am propus a prezenta cetitorilor noștri una din aceste mari figuri ale trecutului nostru bucovinean: pictorul Epaminonda Bucevschi, care cu toate c'a fost elev apreciat al marelui pictor german Anselm Feuerbach, că a creat opere de valoare neperitoare și cu toate meritele ce și le-a câștigat și în România de ieri, a rămas aici aproape necunoscut.

În afară de Academia Română, care păstrează câteva facsimile și copii făcute de Bucevschi în legătură cu portretul lui Ștefan cel Mare, niciun muzeu, nici muzeul Simu, nici muzeul Kalinderu, nici muzeul Toma Stelian și nici măcar Pinacoteca Statului din Ateneu nu posedă vreun tablou de Bucevschi, și nici o revistă de artă sau cultură nu-i amintește numele.

¹⁾ Venit la Cernăuți pentru a restaura pictura Catedralei după moartea pict. Bucevschi.

²⁾ Rostit la Fundația Dalles în ziua de 24 Iunie 1933 la semicentenarul morții lui Ciprian Porumbescu (vezi rev. «Junimea literară» din 1933, pag. 150 și urm.).

³⁾ Iar noi mai putem adăuga și numele I. Nistor.

N'a figurat nici măcar la expoziția retrospectivă dela Ateneu din Decembrie 1927¹⁾.

Il întâlnești doară în Enciclopedia lui Diacovici sau în Dicționarul enciclopedic al lui Candrea-Adamescu, unde în 3 rânduri ni se dau câteva note biografice.

E cunoscut și apreciat numai în patria sa mai restrânsă, în Bucovina, unde se mai găsește încă o parte a operelor sale.

Tatăl pictorului Ep. Bucevski, de un pictor necunoscut

Admiratorii săi bucovineni au aranjat la Cernăuți două expoziții Bucevski: una dela 7 Noiembrie până la 1 Decembrie 1920 și alta dela 10 Mai până la 1 Iunie 1925.

La prima expoziție au putut fi admirate 108, iar la a doua 47 din tablourile sale.

¹⁾ Scuză pe care o întâlnesc în albumul acestei expoziții, că apelurile n'ar fi obținut destulă solitudine din partea posesorilor de lucruri artistice, nu prea încap. Chiar dacă astfel de apeluri ar fi fost cunoscute posesorilor de piese Bucevski, se cerea cam prea mult să-și trimită tablourile pe cheltuiala lor la București unor persoane pe cari nici nu le cunoșteau.

La împlinirea a 40 de ani dela moartea lui, revista *Făt-Frumos*, a profesorului universitar Leca Morariu din Cernăuți, a publicat un număr comemorativ, reproducând și unele din operele lui Bucevski, iar Municipiul din Cernăuți i-a dat unei străzi din centru numele lui.

Asupra vieții și operelor lui au scris bucovinenii: teologul Tit Popescu¹⁾, profesorul Eusebie Sorocan²⁾ și profesorul universitar dr. Orest Luția³⁾.

Tit Popescu, la moartea lui Bucevski, student în teologie, mai târziu paroh la Ilișești, va fi primit informații dela însuși Mitropolitul Silvestru, prieten devotat al decedatului pictor și în măsură a cunoaște multe detalii din viața acestuia.

Dr. Orest Luția, profesor universitar pentru istoria artelor la Universitatea din Cernăuți, era poate cel mai chemat a ne da o biografie completă a marelui nostru artist. Decedând însă prea timpuriu, nu ne-a dat decât o conferință, cu aprecieri juste asupra operelor sale.

Primind o parte din corespondența lui Bucevski și câteva acte oficiale, ce s'au păstrat dela el, dela prietenul meu dr. Emilian Prodanciuc, Președinte de Tribunal, și cunoscând unele detalii din viața lui Bucevski, din experiență, m'am hotărât a le da în vileag pentru a contribui cu câteva pietricele la tabloul mozaic al vieții și operei acestui artist, care mi-a fost rudă de aproape, tablou ce va trebui să fie desăvârșit de un cunoscător al picturii și maestru al scrisului.

Fie ca expunerile mele să mai aibă și darul de a trezi interesul întregii României pentru acest fiu al ei, de care poate fi mândră.

A. *Origina.* După tradiția familiară Bucevșchenii sunt originari din Galiția. Pe vremuri, încă în timpul stăpânirii moldovenesti, să fi venit 3 frați în părțile noastre (Bucovina), așezându-se unul din ei la Jadova (județul Storojineț), altul la Pătrăuți pe Suceava (județul Suceava) și al treilea la Ilișești (județul Suceava). De fapt purtători ai numelui Bucevski se găsesc până astăzi în aceste 3 comune.

Încă dela anexarea Bucovinei, mai precis dela desființarea mănăstirii din Ilișești, preoții acestei comune aparțineau familiei Bucevski. Pe parohul Ioan Bucevski, căsătorit cu Aritina (născută?), îl aflăm în anul 1786 păstorind la Ilișești 122

¹⁾ Articolul *Epaminonda Bucevski* (1843—1891) în « Călinarul » pe anul 1892, redactat și editat de Societatea teologilor din Cernăuți « Academia Ortodoxă », pag. 105—109.

²⁾ Broșura *Pictorul academic Epaminonda Bucevski*, reproducere din « Glasul Bucovinei », Cernăuți 1920, 20 pagini. Această broșură conține pe lângă alte detalii aproape întregul articol dela nota 1.

³⁾ *Contribuiri la viața și activitatea pictorului E. A. Bucevski*, conferință ținută cu ocazia serbării comemorative în 7 Noiembrie 1920, publicată în ziarul « Glasul Bucovinei » 1920, Nr. 564—566.

familii cu 1190 suflete până la 2 Octomvrie 1817, când moare ¹⁾). Lui Ioan Bucevschi i-a urmat în parohie fiul său Gheorghe, născut după conscripția parohială din Ilișești la 1782. Alt fiu al lui Ioan Bucevschi, cu numele Iordachi, e deașdredere preot mirean ²⁾, alți 3 fii devin călugări: Gherontie la Mănăstirea Dragomirna, Nifon și Isaie la Mănăstirea Slatina. Referitor la Gheorghe Bucevschi ni s'au păstrat mai multe documente, interesante și pentru trecutul Bucovinei. Astfel, printr'un certificat dat de școala cesaro-crăiască a orașului Suceava, din 25 Iulie 1798, iscălit de « Oberlehrer »-ul Leopold Balint și de faimosul Mich. Theil ³⁾ « 2-ter Lehrer », se adeverește « spre recomandarea sa cea mai bună că Gheorghe Bucevschi în vârstă de 20 ani, de religie greco-neunită, născut la Mitocul Dragomirnei ⁴⁾, a luat parte la cursurile celor 3 clase germane câte un an cu sârguință și după dovezile aduse la ultimul examen din clasa III-a a învățat obiectele predate, și anume: catechismul greco-neunit, bine; morala creștinească, bine; traducerea manualelor, mijlociu; caligrafia și ortografia precum și scrisul după dictat, bine; gramatica germană și matematica, bine; psaltirea și ceaslovul și cântecetele bisericești deplin bine și a manifestat în purtarea sa moravuri laudabile ».

Gheorghe Bucevschi se căsătorește cu Maranda Bândas, născută la 1786. După un decret ⁵⁾, dat în *Rezidenția* Episcopiei la Cernăuți, în ziua de 30 Ghenarie 1806, la Nr. 569 din 1804, scris cu frumoase litere inițiale în colorii și iscălit de Episcopul de atunci Daniil Vlahovici ⁶⁾, Gheorghe Bucevschi a fost hirotonisit de acest episcop « întâiu cetef, ipodiakon, diacon și la 27 Iulie 1802 preot desăvârșit » și e orânduit « după cererea cucernicului paroh (al) locului Ioan Bucevschi ca « vicarius » la a treia parte de poporeni și de venituri parohialnicești la Ilișești și ca păstor (al) sufletelor locuitorilor din subnumeralnicul sat Brașca pe cele 12 fălci de pământ și cu toate obișnuite(le) venituri preotești după taxă ».

¹⁾ După normalile Diecezei ort. rom. a Bucovinei, compuse de consilierul consistorial Miron Călinescu (1777—1886).

²⁾ Născut la 1793, căsătorit cu Paraschiva Bendevschi, devenită mai târziu, după moartea soțului ei soția învățătorului Turcan din Fundul Moldovei, întemeietorul familiei cu același nume. Pr. Iordachi Bucevschi e scriitorul unui catehism cu întrebări și răspunsuri. Manuscrisul din 1813 e în posesiunea mea.

³⁾ Care pedepsea elevii pentru că vorbeau românește, punându-le în spate o tablă de lemn cu desemnul unui măgar.

⁴⁾ Poate că părintele său Ioan va fi fost la nașterea fiului său Gheorghe, preot la Mitocul-Dragomirnei, sau soția sa Aritina va fi fost originară din acel sat.

⁵⁾ Ce se găsește în mâinile d-lui Dimitrie Bucevschi, director Tipografiei « Mitropolitul Silvestru » din Cernăuți.

⁶⁾ De origină sârb. Episcop al Bucovinei dela 1789—1822.

Printr'un « consistoricesc Decret », ieșit din « Căntelăria episcopescului Consistoriu al K. K. Bucovinii » cu data Cernăuți 19 Iulie 1818 ¹⁾ și iscălit de același episcop, preotul Gheorghe Bucevschi, — « cu privire la buna cuviință, vrednicia, cinstita purtare și râvnitoarea silință întru împlinirea datoriilor și slujbelor, care în vreme de 15 ani ca vicarius la biserica hramului Adormirii Născătoarei de Dumnezeu din satul Ilișești cu faptele sale după pildă a arătat, — e orânduit și după a sa cerere e așezat paroh al numitei biserici și satului Ilișești ».

În acest decret se arată și veniturile, de care avea să se bucure în noua sa funcție ca paroh: « Orânduita mijlocire a ținerii traiului Cucerniciei Sale după Rangul preotesesc spre Evlavie și Cinste Cinului și a legii să aibă Cucernicia Sa

Mama pictorului Ep. Bucevschi, de un pictor necunoscut

fără vreo micșorare și fără pricinuita schimbare ori sub ce nume, scopos sau chipuri de privatnice învoiri ar fi drept după Înalțul Plan a(l) Regulii

¹⁾ În posesiunea aceluiași domn, Dimitrie Bucevschi.

Clirosului adecă: o sesie de pământ roditor de 44 iochuri adetiul (adiutul?)¹⁾ preoțesc pe an și venitul de pe Epitrahil după stări și nici mai mult, nici mai puțin, ci drept după hotărîta și așezata taxă, așisdere acele câte 2 zile de lucru dela cei ce au, cu trăsuri, și dela cei ce nu au trăsuri, cu mânil pe deplin să aibă Cucernicia Sa dela fieștecare poporean al său spre folositoare ajutorință ».

Ep. Bucevski stud. teolog (1863—1867)

Iar în ce privește îndatoririle ce-i incumbă noului paroh, decretul dispune: « Mai departe este Cucernicia sa îndatorit a împlini slujba chemării sale aceștia cu râvnitoare silință în toată vreme(a) fără împedecare, neadormită privighere și purtare de grijă pentru paza sufletelor credincioșilor săi

Semnătura pictorului Bucevski
(într'o scrisoare fără dată)

poporeni și pentru buna povățuire (a) lor în năravurile cele cinstite, în toate faptele creștinești, în vieța cea fără prihană, pomenire și în credință și credincioasă supunere către A. S. întru tot prea înalta împărătească Mărire, și către toate stăpânirile pazei (păcii?), dragostei și iubirii unul altuia și în toată viețuirea cea cinstită și plăcută întru tot puternicului Dumnezeu.

Și întru toate are să se ție Cucernicia Sa de predaniile și așezările sfinților Apostoli și a purtătorilor de Dumnezeu părinți, care nouă celor

fiitori întru pravoslavnică credință (ni) au dat precum a învăța, așa și însuși a face, ca să fie pildă de tot lucrul bun ».

Acest Gheorghe Bucevski păstorește Ilișeștii până la 12 August 1846, data morții sale¹⁾.

După un certificat de botez — scris în limba oficială de atuncea, cea germană — cu data Ilișești 1 Iulie 1842, iscălit de acest « Georg Buczewsky », fiul său și al soției sale Maranda, născută Bândas, cu numele Dimitrie, s'a născut la 9 Martie 1817 în casa cu Nr. 105 și a fost botezat de bunicul său, parohul « Ioan Buczewsky ».

Acest Dimitrie Bucevski, născut la 1817, avea să devină tatăl pictorului Epaminonda Bucevski.

Nu numai preotul Ioan Bucevski și Gheorghe Bucevski, dar și fiul acestuia Dimitrie, a fost paroh la Ilișești.

Într'o cerere, redactată asemenea în limba germană și adresată Consistorului din Cernăuți, probabil la 1868, parohul Dimitrie Bucevski solicitând parohia Mahala, arată că a fost sfințit preot la 1842, a fost numit mai întâi preot de ajutor la Tereblecea cu Berlinți și Stârcea și apoi paroh la Ciocănești. Din lipsă de preoți a trebuit să păstorească și parohia Dorna-Cândrenilor « deren Seelsorge mit grossen Schwierigkeiten und mit vielem Kostenaufwande verbunden war »²⁾.

Pentru a administra mai lesne aceste 2 parohii atât de îndepărtate una de alta, se va fi așezat la Iacobenii, care aparțineau poate parohiei Ciocănești și astfel copilul său cel mai mare: « Epaminonda » s'a născut în această localitate.

Tot din această cerere rezultă că în anul 1848 Dimitrie Bucevski s'a mutat ca paroh la Ilișești. Despre activitatea sa în această comună ne spune următoarele:

¹⁾ « K. K. Bukowinaer Stadt- und Landrecht »-ul din Cernăuți transmite succesiunea după decedatul Gheorghe Bucevski cu Nr. 1.618 și 3.421 din 19 Iunie 1850, următorilor descendenți: 1) Emanuil (Mandachi); 2) Iuliana căsătorită Gavril Dan din Pârtești-de-Sus; 3) Elisabeta, căsătorită cu preotul Nicolai Ilașciuc-Drăgoești; 4) Copiilor Alexandrei (sau Ruxandei) căsătorită Teodor Dașchevici din Vama: (Ermolai, Iuliana, Eugenia, Eufrosina, Eusebia și Christina); 5) Dimitrie; 6) Panoria, căsătorită Ioan Goraș din Siret; 7) Nicolai; 8) Zenobia, căsătorită G. Popescul din Horodnicul-de-Jos; 9) Ioan (dascălul din Ilișești); 10) Eugenia, căsătorită cu preotul Nicolai Bacinschi, care a urmat ca paroh la Ilișești și 11) Smaranda, căsătorită Vladimir Popovici (†) din Vama (†) decedată la Cândrenii (†).

Dela acești copii descind familiile: Bucevski-Ilișești, Blându-Bosanci, Sârghi-Ilișești, Velehorschii-Berchișești, Sorcean-Rădăuți, Gheorghian-Comănești, Bărgăuan-Bosanci, Goraș-Putna, Reuț-Frătăuți, Bacinschi-Ilișești, Gorcea-Costișa, Malcinschi-Moldovița, Cosmiuc-Șipeniț, Șandru-Ilișești, Dan-Cârlibaba și altele.

²⁾ A cărei păstorire a fost împreunată cu mari greutăți și multe cheltueli.

¹⁾ Poate dela latinescul adjutum = ajutor.

«Ca preot, având menirea de a promova din toate puterile binele obștesc, m'am silit și am căutat anume ocazie de a-mi împlini conștiințios această datorie a mea. Fără înconjur pot să răspund înaintea conștiinței mele, că dela venirea mea la Ilișești ca paroh m'am folosit de orice ocazie de-a convinge pe săteni de necesitatea (înființării) unei școli în sat. În sfârșit am izbutit a-i hotărî pe săteni la acest lucru și pentru a le înlesni chestiunea școlii am pus satului la dispoziție fără plată timp de 2 ani casa mea cu Nr. 329 pentru a instala școala. Dovedesc aceasta cu recunoștința înaltei administrații a Bucovinei, anexată sub lit. j).

Sunt mai departe liniștit în conștiința mea că școala înființată numai prin străduința mea, nu numai că am supravegheat-o, dar că m'am și silit să devină o școală model. Această grijă a mea a fost răsplătită de către lăudabila direcție județeană printr'o recunoștință pe care binevoitori a o vedea din adresa anexată la litera k).

Preotul Dimitrie Bucevski n'a fost însă numai un părinte adevărat al turmei ce i-a fost încredințată, dar și un exponent intelectual de seamă. Interesant în această privință e următorul pasaj al acestei cereri:

«Capacitatea mea de a aduce o contribuție binevenită pentru organizarea noastră bisericească, a fost recunoscută de către înalt venerabilul ordinariat (episcopie) în adresa (sa) din 10/22 Martie 1864, Nr. 142, către prea venerabilul protopresviter al Sucevei, d-l Gheorghî Grigorovici, când a fost vorba de a obține autonomia bisericească și a-nume când în această adresă înalt venerabilul ordinariat mă numește pe nume, ordonând numitului Domn protopresviter de a mă invita să iau parte la această lucrare. Am acceptat această invitațiune a prea venerabilului Domn protopresviter înaintând înalt venerabilului ordinariat o proprie a mea lucrare asupra autonomiei bisericești». ¹⁾

Acest atât de vrednic preot Dimitrie Bucevski, a cărui amintire se păstrează încă și astăzi în Ilișești sub numirea de «Preotul Dumitrache», și soția sa Alexandra, născută Săvescul (nu Paraschiva, cum greșit arată profesorul Eusebiu Soroceanu) născută la 1824, au avut următorii copii:

Epaminonda, cel mai mare, născut la Iacobeni la 19 Februarie/3 Martie 1843, apoi o soră, Veronica ¹⁾, fratele Dionisie ²⁾ și surorile Eufrosina ³⁾, mama mea Olimpia ⁴⁾, Elena ⁵⁾ și Ecaterina ⁶⁾.

Și tânărul Epaminonda Bucevski fusese destinat de părinții săi pentru cariera preotească, dar geniul său răzbate de timpuriu și Epaminonda se decide pentru artă.

B. Epoca studiilor. I. In Bucovina și Ardeal.

Studiile primare Bucevski și le-a făcut la Suceava. Nu le va fi început la Școala primară din Ilișești, creată, după cum am văzut, de părintele său, deoarece școala aceasta a fost înființată abia în 1859, când Epaminonda Bucevski era de 16 ani.

Ep. Bucevski la 1880 (xilografie apărută în revista „Familia“ 1880, Nr. 8)

¹⁾ Născută la 20 August 1847, căsătorită cu preotul Gheorghie Sorocean † 6 Octomvrie 1932 (la Rădăuți).

²⁾ Născut la 11 Septemvrie 1849 † 23 Decemvrie 1908 (la Comănești).

³⁾ Născută la 20 Iulie 1851, căsătorită cu preotul Dionisie Grigorovici încă în viață la Rădăuți la nepoata ei, soția avocatului Erast Năstase.

⁴⁾ Născută la 28 Aprilie 1853, căsătorită cu preotul Gheorghie Gheorghian † 17 Noemvrie st. v. 1877 (la Tișăuți).

⁵⁾ Născută la 1/13 Mai 1855, † 22 Martie 1919 (la Comănești).

⁶⁾ Născută la 13/25 Ianuarie 1859, căsătorită cu preotul Roman Bărgăuan, încă în viață la fiica ei, soția protopopului Eug. Jancovschi, din Cosmin.

¹⁾ Probabil răspunsurile la cele «7 întrebări cardinale», date la 9/21 Ianuarie 1864 de episcopul Hacman, pentru organizarea administrativă a bisericii ortodoxe din Bucovina.

Talentul său pentru pictură se manifesta încă în frageda copilărie. Profesorul Eusebie Soroceanu ¹⁾ ne informează în această privință: « De copil mic desemna cu cretă și sineală albastră, animale și capete de om, pe zaplazul prisăcii părintești din Ilișești, ca elev la școala primară făcea din sâmburi de zarzări cercei și din hârtie colorată costume pentru irozii colindători. Ca elev în clasele inferioare ale liceului arăta o aplecare vie pentru desen » ¹⁾.

Epaminonda Bucevschi va fi făcut în anul școlar 1860—1861 clasa VI-a la Beiuș, în anul școlar 1861—1862 clasa VII-a și în 1862—1863 clasa VIII-a la liceul din Blaj.

« Școala dela *Roma-Mică* a neamului nostru » — cum îi spune Eminescu copilul Blajului — a avut o puternică influență asupra sufletului fraged al lui Epaminonda Bucevschi.

Dr. Orest Luția înregistrează cu privire la importanța acestei școli asupra dezvoltării tânărului

Bacanal de Bucevschi

Liceul l-a început la Cernăuți.

Dar în toamna lui 1860 Epaminonda părăsește Bucovina din cauza urgiei profesorilor germani, pentru a continua, ca mulți alți bucovineni în vremea aceea, liceul în Ardeal ²⁾.

¹⁾ Eusebie Sorocean va fi reținut această informație dela mamă-sa, Veronica Sorocean, sora pictorului, care se bucura până la bătrânețe de o memorie extraordinară.

²⁾ Sora pictorului, Veronica Sorocean, îmi povestea cu mult haz cum fratele ei Epaminonda și tânărul Mihai Ciupercovici, fiul parohului Vasile Ciupercovici din Părtești-de-Jos, au fost trimiși cu unchiul Mandachi Bucevschi (un om înalt cât un munte) în Ardeal, pentru a fi înscriși în vreun liceu. După câțeva hoinăreală ardeleană, dânsii s'au întors la Ili-

Epaminonda Bucevschi: « Blajul acesta — a fost în calea lui Bucevschi, ca și în calea multora din generațiile mai vechi dela noi, fântâna răcoritoare cu teiul scâldat în miresme, unde era de poposit și bine de-a prinde puteri noi pentru drumul ce șerpuia înainte spre orizonturi necunoscute. Da, în acest Blaj, în acest leagăn al renașterii române, unde s'au perindat într'o strălucită activitate marii apostoli ai românismului: Samuil Micu-Clain, Gh. Șincai, Petru Maior, Timotei Cipariu și Gh. Barițiu, în acest Blaj din care a pornit A. Pumnul

șești fără de nicio ispravă. Preotul Dimitrie Bucevschi, tatăl lui Epaminonda, grozav de infuriat, i-a trimis imediat înapoi și atunci unchiul Mandachi i-o fi dus la Beiuș.

pentru a veni la noi și în care A. Mureșianu și-a terminat pe vremuri studiile liceale și teologice, în acest Blaj, zic, a studiat și Bucevschi în fericitățile etate de 19 și 20 ani, când firea omului este impresionabilă ca ceara caldă, când inima și sufletul său se pierd în idealuri și se identifică cu dănsule. Influența Blajului asupra lui Bucevschi nu se manifestă imediat, ci ea îi pătrunde mai întâi sufletul și-i formează mentalitatea pentru restul vieții... Un desen în cretă neagră și albă (cu factură dintr'o vreme mai târzie, iar ca idee și proiect numai de cât un ecou al anilor blăjeni) reprezintă o ilustrare a imnului *Deșteaptă-te Române*. Geniul românesc înfățișat prin un înger, înaripat, trezește pe Românul, caracterizat prin figura unui țăran, ce se ridică din somnul cel de moarte. Îndărătul Românului, se vede un balaur svârcolindu-se sub figura scâpărătoare a geniului.

Pe lângă acest desen vedem lucrată cu aceeași factură, în același material, o altă compoziție, tot din domeniul național. E ilustrarea baladei *Dochia* de D. Bolintineanu ¹⁾.

Aceleași urme ale influenței școlii dela Blaj le găsim și în carnetul lui Bucevschi cu desene din Bucovina, purtând data « August până Ianuarie 1870 », care se găsește în posesiunea mea. Pe lângă diferite tipuri de țărani și vederi din Bucovina acest carnet mai conține și schițe pentru poezii de Bolintineanu.

Crescut în familiara atmosferă moldovenească din Ilișești, elev al lui Aron Pumnul la Cernăuți și sorbind apoi din izvorul răcoritor al naționalismului dela școala din Blaj, nu e de mirare că Bucevschi, cu toate că întreaga viață aproape și-a trăit-o la Viena între străini, n'a încetat o clipă să-și iubească cu duioșie țara, să fie pătruns de cele mai calde sentimente naționale, care s'au și manifestat în atâtea creații ale sale. Dovadă pentru aceasta și multiplele legături de prietenie întreținute de dânsul cu atâția distinși Români din epoca sa.

În toamna anului 1863 intră în seminarul clerical din Cernăuți și-și termină studiile teologice în 1867.

« În tot timpul petrecut ca teolog » — ne lămură O. Luția — « Bucevschi a fost nu numai stăruitor ca student și zelos ca teolog, ci totodată un entuziasmat adept al artei ce o iubea tot mai mult. Și se pare că chiar în timpul studiilor sale, arta picturii crescuse tot mai mult, dorul de-a se perfecționa, învăluindu-l tot mai tare în mrejele sale ademenitoare, din care nu mai putea scăpa fără a-și sdruncina rostul vieții sale ».

În adevăr, Eusebie Soroceanu ne relatează că în anul 1865, pe când Bucevschi era în anul al

II-lea al studiilor teologice și învăța istoria bisericească, a zugrăvit o icoană, care închipuiește pe *Apostolul Petru* stând cu cheile în mână lângă ușa raiului. Se apropie Papa dela Roma și, cerând intrare în rai, se adresează Sfântului Petru cu cuvintele: « Ce ții în mână cheile, Petre? ». Iar Sfântul Petru cu privirea cam aspră, îi răspunde: « În rai voiu să slobod răsăriteana ceată, iar celălalt nărod, ce în lanțurile Papei este strâns așa ușor, eu n'am cu dânsii treabă, ei au chelarul lor » ¹⁾.

Bacanta de Bucevschi

În posesiunea mea se mai găsește un tablou reprezentând *Invierea* (cu semnătura lui Bucevschi) și cu datarea 1867.

Tot în 1867, probabil după terminarea studiilor teologice, zugrăvește pe bolta Sfântului altar al bisericii din Ilișești, pe cei 4 evangheliști, îngeri și decorația, pictură scoasă de sub var în 1925 ²⁾.

În Martie 1868 Comitetul Societății pentru cultura și literatura română din Bucovina (preșe-

¹⁾ Ambele desene sunt proprietatea d-lui director de liceu Emilian Goraș din Cernăuți.

¹⁾ Vezi Soroceanu, pag. 8. Acest tablou se găsea în posesiunea părintelui Epifanie Bacinschi din Horodnicul-de-Sus, văr și coleg seminarial al pictorului B.

²⁾ Comunicarea d-lui protopop Al. Baciuc din Ilișești.

dinte fiind Gh. Hurmuzachi, iar secretar Popescu) îi exprimă lui Bucevschi « teolog absolvat, etc., etc., în Iliești », pentru portretul *Mitropolitului Dosoftei*, lucrat după originalul aflător în Biserica Sfântului Gheorghe din Suceava, mulțumită și recunoștința cea mai călduroasă »¹⁾.

Dante în exil de Bucevschi

Se pune întrebarea cum și dela cine va fi deprins Bucevschi pictura încă pe acea vreme?

Presupun că încă în timpul studiilor teologice va fi făcut cunoștința pictorului vienez (Carol?) Arend (nu Arndt cum îl scriu unii), care în anii 1863 și 1864 zugrăvea iconostasul Catedralei din Cernăuți, târnoșită la 4/16 Iulie 1864.

Dela Arend, care mai târziu i-a devenit un sincer și devotat prieten, Bucevschi va fi câștigat primele cunoștințe în ale picturii. Arend a rămas și după terminarea Catedralei la Cernăuți, unde îl întâlnim încă în anul 1874, lucrând la portrete și la iconostasele bisericilor din Bucovina și întreținând o vie corespondență cu elevul său Bucevschi, care se găsea la Viena.

Trebue deci rectificată afirmația profesorului O. Luția, că Bucevschi avu la Viena ca profesor pe Arend. Dar profesorul Luția ne mai spune: « Interesante sunt studiile lui Bucevschi din această epocă, anterioară școlirii sale sistematice la Aca-

demia din Viena, fie că pictează pe simple cartoane niște garduri umbrite, cu arbori în soare sau fântâni și șandramale de pe acasă la Iliești, fie că încearcă cu mult curaj și cu mână entuziasmată a picta după natură portrete de ale rudelor sale, surori, cumnate etc. Din această epocă datează și portretul părintelui său Dimitrie »¹⁾. Biografii Popescu și Sorocean adaugă: « Cunoșcătorii spun cum imita el coloritul intensiv violet și albastru al învățătorului său și cum așeza umbrele după modul lui Arend ».

Tot din timpul studiilor teologice la Cernăuți datează și cunoștința lui Bucevschi cu Eminescu. Părintele Ilie Dăian²⁾ ne relatează următoarea comunicare ce i-a făcut-o călugărul Domșa în această privință: « L-am cunoscut pe Eminescu prin Iunie 1866. Auzind că-i din Bucovina îl întrebai de niște cunoscuți ai mei, foști studenți la Beiuș, unde am fost și eu 1 an. Întrebam anume despre un Ciupercovici³⁾, decedat, și despre un Ep. Buceșcu, fost pictor, mort și el ». Băiatul Eminescu⁴⁾ spunea că i-a cunoscut. Eminescu intrând abia în toamna anului 1860 în liceul din Cernăuți, exact când Bucevschi plecase pentru a-și continua studiile liceale în Ardeal, se vede că Bucevschi nu-l va fi cunoscut pe Eminescu, decât după întoarcerea dela studiile din Ardeal în cursul studiilor sale teologice la Cernăuți. Probabil atunci când Eminescu, după plecarea de vacanțele paștelor 1863 acasă, apăruse în primăvara anului 1864 din nou la Cernăuți pentru a pleca la sfârșitul lui Mai 1864 cu trupa Fany Tardini sau în Martie 1865, când Eminescu vine la Cernăuți la sfârșitul stagiunii a doua a acestei trupe pentru a pleca cu ea, sau când Eminescu vine în toamna anului 1865 la Cernăuți pentru a se supune unui examen, ca să fie primit elev public, dispărând iarăși după moartea lui Aron Pumnul⁵⁾.

Bucevschi termină în anul 1867 teologia la Cernăuți și pleacă în anul 1868 la Viena pentru a intra în Academia de arte frumoase.

II. *La Viena.* Tit Popescu și Eusebie Sorocean ne informează: « Dela părinți primi permisia să se desvolte în pictură, dela cei ce-l cunoșteau primi îndemnările, iar dela consistoriul episcopal o bursă și așa pleca entuziasmat la Academia de arte frumoase din Viena. Cu câtă duiosie istorisea el mai târziu despre timpul acela din anul 1868, când a intrat în Academie. Neavând mai înainte

¹⁾ În posesiunea mea.

²⁾ În articolul său: *Eminescu la Blaj*, apărut în « Tribuna » din Sibiu Nr. 75 din 8 Mai 1902 până la Nr. 83.

³⁾ Mihail Ciupercovici, de care am amintit mai sus, paroh la Calafindești, decedat în anul 1889 la Cernăuți.

⁴⁾ Pe atunci în vârstă de cam 16 ani.

⁵⁾ Mort la 24 Ianuarie 1866. Pentru prietenia lui Bucevschi cu Eminescu cf. și articolul d-lui Leca Morariu, *Epaminonda Bucevschi*, în rev. « Făt-frumos », An. VI 1931, Nr. 1.

¹⁾ Vezi Sorocean, pag. 18.

studii artistice sistematice, se credea în stare să înceapă orice lucru. Idealismul lui îl făcu să înceapă una din cele mai grele lucrări și iată că chiar la începutul carierei artistice suferi o desamăgire. El cunoscuse îndată lipsurile sale și se puse la muncă serioasă, dar instructivă ».

Bucevschi sosi la Academie într'un timp foarte nepriincios pentru pictură. Prin stilul său strict desemnatoric Fürich înăbuși în pictură momentul curat artistic, rămânând să se strecoare decenii întregi până ce pictura își veni iarăși în fire ¹⁾.

Dar dacă maniera lui Fürich îi va fi adus lui Bucevschi dela început vreo scădere, meritul lui e cu atât mai mare, că a știut în urmă să se emancipeze de stilul preconizat de Fürich.

La Academia de arte frumoase are ca profesori pe Wurzinger și Carol Blaas.

Trei scrisori, una cu data München 18 Decembrie 1870 a colegului său de academie, Josef Bauer, alta cu data München 19 Decembrie 1870 și din 17 Ianuarie 1871 ale colegului său croat Krsujavi, ambii plecați pentru continuarea studiilor la Academia din München, ne ilustrează întru câțva împrejurările dela Academia din Viena. Bauer îi scrie:

« Krsujavi și eu voiam să-ți trimitem deseme din Școala Raab, dar mergea cam greu, Fröschl va avea bunătatea de a lua cu sine fotografiile după deseme ca să vezi cum se lucrează aici și să te poți orienta după ele. Te vei minuna de deosebirea între capetele desemnate la Viena și cele de aici ».

Iar Krsujavi e mai drastic:

« Adaug numai puține cuvinte de compătimire că satana bătându-și joc nu te izbăvește de școala cea de Dumnezeu blestemată care se chiamă Academie. Să-i ia dracu pe toți proștii, fie ei aciuiați la Minister sau la Academia din Viena. Dar din nenorocire îi sunt și dracului prea proști. Ași înjura ca un vechiu caporal când mă gândesc la ghinionul tău. Amice, nu pot să le joci acestor pezevenghi o festă și să-ți procuri bani din sursă particulară? 40—50 florini ți-ar ajunge aici deplin ».

Ce ghinion va fi avut atunci Bucevschi nu putem ști. Și Bauer îi scrie în același sens.

Din aceste scrisori se mai vede cât de iubit era Bucevschi de colegii săi. Între dâștii se găseau și unii care au ajuns pictori cu renume, cum sunt: Carol Probst ²⁾, Andreas Groll ³⁾ și Carol Fröschl ⁴⁾.

¹⁾ Vezi articolul profesorului Eug. Maximovici: *Epaminonda Bucevschi*, în « Junimea literară » Nr. 2 din Februarie 1908.

²⁾ Născut la 30 Iunie 1854, † ? premiat cu medalia de aur la Filadelfia 1878 și Londra 1884. Lucrări mai mari: « Versprechen vor dem Herd » în Galeria din Brünn, portretul Arhiducesei Maria Rainer, Galeria Municipiului Viena și

Cu privire la acest fapt trebuie să subliniem că între astfel de eminenți colegi, Bucevschi primește la 25 Iulie 1872 certificatul public al Academiei cesaro-regești de arte frumoase din Viena în care

Faianță de Bucevschi

se spune că la împărțirea premiilor din anul 1872 a primit premiul *Gundel* pentru cele mai bune studii generale ⁵⁾.

Prin luna Mai 1873, marele pictor Anselm Feuerbach ⁶⁾ e numit profesor la Academia de Bele Arte din Viena pentru pictură istoriografică. Bucevschi e printre primii 15 elevi ai acestui maestru. Feuerbach n'a putut sosi la timp mai

cântăreața din lăută (Die Lautenspielerin) în proprietatea fostului Împărat Wilhelm II.

³⁾ Născut la 6 Septembrie 1850, † 1912, distins cu premiul « Reichel » la Viena, profesor la școala de arte și meserii (Kunstgewerbeschule) din Viena.

⁴⁾ Născut la 23 August 1848, † ?, distins cu medalia mică de aur la Viena, cu medalia mare de aur la Antwerpen și cu medalia mică de aur la München.

⁵⁾ Revista « Junimea literară » din 1924, pag. 498.

⁶⁾ Născut la 12 Septembrie 1829 la Speyer, † la 4 Ianuarie 1880 la Veneția. Anselm Feuerbach e unul dintre cei mai mari pictori ai epocii. El reprezintă direcția clasicismului târziu.

potrivit și Bucevschi n'a putut avea un îndrumător mai bun decât pe acest genial și nobil artist. Feuerbach își avea atelierul în etajul deasupra vechii Academii din Iohannisgasse. De elevii săi era foarte mulțumit. Ei erau silitori și țineau la dânsul. În originalul amintirilor vieții sale¹⁾ ne

Faianță de Bucevschi

spune următoarele: « Îmi explic avântul (școlii mele) prin faptul că elevii mei au în fine un îndrumător, care chiar dacă nu e atât de tânăr, înțelegea să simtă ca un tânăr și care le mergea în propriile sale lucrări cu exemplul bun înainte. E adevărat că nu exista nici urmă de profesor, dar ceea ce profesorul nu putea, realiza tratamentul plin de dragoste, stimă și devotamentul elevilor săi. Da! Dacă lucrurile ar fi mers numai astfel, am fi trăit în epoca de aur, dar de asta s'a avut grije ».

Față de cele ce existau până la venirea lui Feuerbach la Viena, un înalt funcționar ministerial apreciază în anul 1874 activitatea școlii lui Feuerbach astfel²⁾: « E productivă ca o grădină, ce se usca și asupra căreia a căzut o ploaie torențială ». În August 1874 Feuerbach scrie despre școala sa: « Fiind oficial constatată că există chiar o înflori-

toare școală Feuerbach, intru acum într'un nou stadiu. Am obținut unuia (din elevi) o bursă. Șapte elevi au încasat prin mine 3.600 florini, 4 din ei au primit premii. Cu ajutorul meu s'au înființat afară de cele două ateliere existente alte 8, total 10, apoi 3.000 florini în plus bani pentru modele ».

Dar neîntrecutul artist, Anselm Feuerbach, desgustat de critica nedreaptă a operelor, ce le expuse, și de felul cum era tratat de autorități, pleacă grav bolnav în Martie 1876 și nu se mai întoarce la postul său. În afară de scurte intervale, el petrece, ca și înainte de numirea la Viena, restul vieții sale în Italia, dedicându-se exclusiv artei.

Referitor la epoca vieneză Anselm Feuerbach scrie în amintirile vieții sale: « La Viena am fost chemat pentru organizarea Academiei, de sigur d-lor erau bine intenționați, dar în împrejurările în adevăr turcești nu se putea spera un mers cu spor. La Academie erau de părere de a putea mână mai repede, înhămând la aceeași trăsură cai de birje și de rasă. În Viena n'am fost nici om, nici artist, și acum la bătrânețe, când alții se opresc și dau înapoi, mă apropiu în plină și liberă bucurie tinerească de creație »...

Dela maestrul său Feuerbach, Bucevschi a adoptat multe particularități, însușindu-și în mare parte și tehnica acestuia.

Dela acest maestru al stilului clasic primi imboldul pentru compoziții de mare stil, ca: *Bacanalul*¹⁾, *Bacanta*²⁾, *Dante în exil*³⁾, *Moartea Cleopatrei*⁴⁾ și altele.

Posedăm un certificat al lui Bucevschi dela Academia de arte frumoase din anul școlar 1873—1874 semnat de profesorul său Anselm Feuerbach, care îi testează frecvența, dându-și totodată propria manu avizul precum urmează⁵⁾: «

« Certificat. Din partea Academiei de arte frumoase cesare regești din Viena se adeverește prin aceasta că Epaminonda Bucevschi, născut la Iacobeni în Bucovina, a frecventat școala specială pentru pictură istoriografică a acestei academii cesaro-craiești în semestrul de iarnă și cel de vară

¹⁾ Cel mai mare tablou al lui Bucevschi, în posesiunea d-lui Florea Lupu la Cernăuți.

²⁾ și

³⁾ În posesiunea d-lui Dr. Alexandru de Racotzi-Filip în Baia-Mare, Capitala județului Satu-Mare.

⁴⁾ Posesorul necunoscut. La moartea lui B. se afla în posesiunea sa.

⁵⁾ Revista *Junimea literară* din 1924 pag. 499.

¹⁾ Karl Quenzel: *Anselm Feuerbach ein deutscher Maler*. Leipzig, Hesse & Becker Verlag.

²⁾ În *Aus Anselm Feuerbachs Vermächtnis*. Verlag v. E. A. Seemann in Leipzig.

a anului de studii 1873—1874. Pe lângă silința foarte mare, aplicația lui a fost foarte bună. Manifestă talent pentru pictura istoriografică, este capabil de dânsa și a făcut chiar progrese însemnate în direcția aceasta, iar conduita i-a fost deplin corespunzătoare legilor academiei ».

« Un astfel de certificat — continuă profesorul O. Luția — dobândit în cursul special al Academiei, sub conducerea imediată a maestrului Feuerbach, în geniul picturii istoriografice, care pe atuncea trecea de cel mai nobil și mai greu gen de pictură, înseamnă că tânărul artist se devotase din toată inima și din tot sufletul lui artei sale prin cei 6 ani, ce i-a petrecut la Academia de bele-arte ».

Trebue deci rectificat pictorul Maximovici ¹⁾, care pretinde că pictura istorică n'ar fi fost direcția adevărată a pictorului nostru și că domeniul său ar fi rămas tablouri de gen.

E sigur că Bucevschi ar fi realizat în pictura istorică opere din cele mai importante, dacă grija pâinii de toate zilele nu l-ar fi silit să se ocupe de lucrări de genuri mai mici și mai lesne de vândut, iar mai târziu de pictura bisericească, pictură asemenea mai rentabilă.

Mai amintim că marele Feuerbach, ca semn vădit al aprecierii talentului și al operei lui Bucevschi, a pictat însuși fața tânărului din mijlocul tabloului « Bacanal », fapt, pe care mi l-a comunicat chiar Bucevschi cu vădită mândrie și satisfacție.

Bucevschi nu va mai fi urmat deci chemării tinerilor săi colegi de a se înscrie la Academia din München, dar va fi întreprins de sigur mai multe călătorii de studii în marile centre de artă ale apusului.

Probabil după cele auzite dela Mitropolitul Silvestru, Tit Popescu și după el și Eusebie Sorocean ne relatează la acest capitol: « Sborul geniului său îl îndeamnă să studieze și prin alte locuri. Călători la München, oraș ce escelează prin cultura artelor frumoase, apoi plecă în patria artelor, Italia, unde privind și studiind operele artistice din antichitatea romană, trebue să fi petrecut cele mai fericite zile din viața sa. Acolo și-a cunoscut adevărata chemare de-a deveni un cultivator distins al artei române și văzând încă și lucrările celor mai mari pictori din

toate timpurile și locurile, idealul lui artistic se clarifică definitiv. Călători apoi în anul 1877 la Paris și se întoarse însoțit de un profesor francez la Viena, făcând împreună cu el și excursii prin Germania ».

În Viena Bucevschi se bucura atât ca artist cât și în urma calităților sale sufletești, ca om deosebită stimă și simpatie în cele mai bune cercuri vieneze, și cu atât mai mult la membrii coloniei române. Bucevschi avea chiar în timpul studiilor un atelier modest, datorit poate maestrului său Feuerbach, și lucrările sale erau apreciate de cei ce aveau ocazia să le vadă.

El devine un membru apreciat al Societății *Albrecht Dürer*, în care erau primiți numai pictori consacrați.

Colonia română din Viena era și atunci destul de numeroasă.

Între Români de vază stabiliți la Viena era: Dr. Vasile Grigorovița ¹⁾, care funcționa în Ministerul de Interne ca traducător al legilor imperiale, fratele său Mihai ²⁾, Nicolae Teclu ³⁾ și alții. Bucevschi era împrietenit cu toți. Pe tinerii, veniți pentru studii, îi primea ca pe niște frați.

¹⁾ Soțul venerabilei noastre matroane, d-na Olga Grigorovița din Cernăuți, fericita posesoare a unei serii de valoroase tablouri ale lui Bucevschi.

Casa părintească din Ilișești, de Bucevschi

²⁾ Magistrat la Kornnenburg, apoi procuror la Tribunalul Suceava.

³⁾ Născut la 1839, † 1916, chimist român, profesor la Academia Comercială din Viena și la școala de bele-arte, chimist al Monetăriei Statului, membru al Academiei Române (1879).

¹⁾ În articolul: *Pictorul Bucevschi*, în revista « Junimea literară » 1908, pag. 33.

Pe acea vreme își făceau studiile la Viena dintre bucovineni: Teodor V. Ștefanelli ¹⁾, Vasile Morariu ²⁾, Alexandru Chibici-Revneanu, Ioan Luția ³⁾, Ilie Luția ⁴⁾, Samuil Isopescu ⁵⁾ și fratele său Dimitrie, Onesim Țurcan, Vasile Bumbac ⁶⁾,

Rococo de Bucevschi

Iancu Cocinschi, Pamfil Dan și alții, toți prieteni ai lui Eminescu, care venise la Viena în toamna anului 1869 și o părăsi în toamna anului 1872.

¹⁾ Născut la 1847, † 1921, fost consilier la Curtea de Apel din Lvov, membru al Academiei Române (1910).

²⁾ Fiul marelui mitropolit al Bucovinei Silvestru Morariu-Andrieuici, fost consilier la Curtea de Apel din Lvov.

³⁾ Avocat în Suceava, părintele eroului Lascar Luția.

⁴⁾ Profesor la școala normală din Cernăuți, părintele avocaților Ion și Petre Luția.

⁵⁾ Născut la 1842, † †, profesor la liceul din Suceava.

⁶⁾ Născut la 1837, † 1918, profesor la liceul din Suceava, scriitor.

În amintirile sale despre Eminescu ¹⁾, T. V. Ștefanelli ne raportează cu privire la legăturile dintre Eminescu și Epaminonda Bucevschi: «iar pe pictorul român Bucevschi îl vizita adese și-i admira pânzele frumoase».

Știm că Eminescu îl cunoștea pe Bucevschi încă dela Cernăuți.

Dar Ștefanelli ne mai spune că Eminescu era în legături mai strânse cu unii dintre tinerii bucovineni, despre cari știm că erau totodată și prietenii lui Bucevschi. Eminescu locuia — după cum spune Ștefanelli — într-o vreme în Landstrasse, Dianagasse 8, într-o cameră cu Samuil Isopescu, prieten intim al lui Bucevschi, și în aceeași casă cu Ioan Luția, un alt prieten al lui Bucevschi. Ziua de Paști se duceau cu toții la funcționarul din Minister, Dr. Vasile Grigorovița, să ciocnească ouă roșii și să se înfrupte cu pască. Nu va fi lipsit de sigur nici Bucevschi, care era un intim prieten al lui Vasile Grigorovița.

Astfel nu e de mirare că-l vedem pe Eminescu vizitându-l adese pe Bucevschi, care ca și Eminescu trecuse prin școala românească a Blajului.

«Vor fi tănuit poate în cutare colțișor românesc din plina forfotă a Vienei și despre locul de unde a răsărit soarele Românismlui și despre cine știe ce alte rătăciri ale geniului pustiu, Toma Nour, prin olaturile Ardealului.

Eminescu mai află apoi în Bucevschi, nu numai o parte din geniul romantic al Bucovinei, ci și pe evocatorul real al Bucovinei rustice și de sigur și pe răscolitorul bătrânei moldovenii bucovinene» ²⁾.

Că Bucevschi a fost încă pe atunci un «evocator real al Bucovinei rustice» ne dovedește carnetul ce-l posed cu vreo 50 de schițe, cele mai multe executate în colori și provenind din diferite colțuri ale Bucovinei. În prima pagină Bucevschi ne arată că și-a început carnetul în August 1869 și l-a continuat până în Ianuarie 1870. Întâmplarea a voit ca chiar schița din carnet, făcută în August 1869 să reprezinte o casă țărănească din Călineștii lui Cuparencu, satul de origine al familiei Eminovici! Bucevschi va fi făcut această schiță la soră-sa Veronica, căsătorită cu preotul Gheorghe Sorocean, paroh la Călinești. În acest carnet urmează apoi tipuri de țărani, țărance, fete și flăcăi în costumele lor pitorești, alternând cu felurite vederi din Bucovina. Aproape fiecare schiță are locul și data executării. Astfel urmează după o serie de vederi și tipuri din Călinești, altele din Dorna Căndrenilor, Poiana Stampii, Costișa, Putna, Bădeuți, Danila ș. a.

¹⁾ București, Institutul de Arte Grafice C. Sfetea, Calea Moșilor, 1914, pag. 67.

²⁾ Leca Morariu în articolul închinat lui Bucevschi, la împlinirea a 40 ani dela moartea acestuia, în revista «Făt-Frumos» Nr. 1 din 1931, pag. 5.

Că Bucevschi a fost totodată încă pe atunci un «răscolitor al trecutului bătrâniei moldovenii» vedem din același carnet cu schița, care ne înfățișează chilia Sihastrului Daniil dela Putna, schița portretului unei Domnițe cu nota «Putna Nr. 434 din 1863 invent.», a altei Domnițe cu nota «Bădăuțiu», schița reprezentând portretul unui boier cu ișlic, 2 scene (probabil din poeziile lui Bolintineanu) ș. a. ».

Eminescu vizitându-l pe Bucevschi și-o fi ațintit privirea asupra atâtor lucrări desăvârșite, dar va fi contemplat, poate, și acest carnet în care regăsea o parte din «dulcea» Bucovină, pe care o cântase numai de curând ¹⁾ și pe care n'o putea «uita niciodată»... în care regăsea:

munții în lumină,
văile în flori,

Râuri resălțânde printre stânce nante,
Apele lucinde 'n dalbe diamante
Peste câmpi în zori.

Tinerii români adunați pentru studii la Viena întrețineau legături cu tinerimea dela celelalte universități, croiau planuri mari, vorbeau de unitatea culturală a tuturor Românilor și visau realizarea Daco-României.

Bucevschi nu putea să nu împărtășască aceste gânduri mari și la un moment dat îl vedem colaborând cu ceilalți tineri, între cari se găsea și Eminescu, la frumoasa serbare a comemorării lui Ștefan cel Mare la Putna din 1871 ²⁾.

Această serbare a fost poate primul congres al tuturor Românilor și trebuie subliniat curajul tinerilor cari o organizau, serbarea având loc în Bucovina austriacă.

În seama lui Bucevschi au fost lăsate îndeosebi decorurile. Pentru a vedea în ce mod s'a achitat Bucevschi de această datorie, spicuiam din ziarele de atunci ³⁾ unele detalii:

«Dela poarta mănăstirii, împodobită cu cetină sau crăci de brazi, de laturile căreia se înălțau 2 stindarde în colorile naționale și pe care se observa de departe chiar, săpate în piatră, marca Domnilor Moldovei cu bourul tradițional, delfinii, luna și soarele, dela această poartă se întindea aleea de brazi, care conducea la porticul festiv, așezat pe un șes la poalele nuntelui.

La mijlocul aleei se ridică un verde *arc de triumf* cu inscripția în litere aurite: «Memoriei lui Ștefan cel Mare, mântuitorul neamului» și ornat cu o

frumoasă marcă aurită a Domnilor Moldovei și cu diferite stindarde.

Pe frontispiciile laterale (ale arcului de triumf) se puteau ceti în stânga, versurile:

«Ștefan, Ștefan, Domnul Mare,
Seamăn în lume nu are,
Decât numai mândrul soare»,

iar pe dreapta:

«Ștefan, Voevodul Ștefan
Bate pe turc, pe tătar,
Bate pe leah, pe maghiar».

Stindardele principale (dela arc de triumf) au purtat numele celor mai însemnați fondatori ai țărilor și neamului Român ca: Traian, Dragoș, Radu Negru, ale celor mai devotați bărbați pentru românism: Iancu, Horia, Cloșca, Crișan, Tudor Vladimirescu ș. a.

«La mijloc, la locul de onoare — relatează cronicarul — românescul steag cu fală, fâlfâia falnic în cer.

Rococo de Bucevschi

În apropierea aleei, pe un șes la poalele nuntelui, umbrit de mii de brazi, asemănători vitejilor oșteni, se întindea *porticul festiv*, acoperit asemenea cu ramuri de cetină, împletit cu ghirlande și presurat cu flamure. În frunte, la intrarea prin-

¹⁾ Poezia *La Bucovina* apăruse în revista «Familia» Nr. 25 din 14/26 August 1866, la pag. 292.

²⁾ Vezi Teodor Bălan: *Serbarea dela Putna 1871*. Cernăuți, 1832, Tipografia «Mitropolitul Silvestru».

³⁾ «Gazeta Transilvaniei» Nr. 70 din 1871 și revista «Familia» Nr. 35 din 10 Septembrie 1871.

cipală strălucea marca României libere, dulce simbol al aspirațiilor noastre a tuturor, cum și alte diferite mărci ale țării românești ce compun Dacia, steme datorite penelului distinsului pictor Epaminonda Bucevschi.

Mica florăreasă de Bucevschi

Aspectul acestor decoruri — continuă cronicarul — combinat cu impunătoarea înfățișare a pozițiilor și variat de colorile flămarilor ondulate, formau un spectacol din cele mai plăcute în mijlocul munților și costișelor, călcate odinioară de șiruri din cei mai bravi oșteni ai celui mai mare Domn ».

În ziua de 28 August 1871 se adunară în portic junimea și numeroșii oaspeți și porniră spre mănăstire pentru a asculta sfânta liturghie. După săvârșirea liturghiei « clerul, în vestminte sacre, cu darurile bisericesti, cu stindardele mănăstirii și urmat de mulțime, a înaintat până la portic pentru a aduce în biserică prețioasele donațiuni făcute de Români cu ocazia serbării și păzite acolo de o gardă de foc, compusă din 4 membri ai Comitetului, ales câte unul de fiecare provincie română principală, adică: un muntean, un moldovean, un ardelean și un bucovinean ». Impunătorul conduct festiv dela portic până la mănăstire, la care au participat cam 3.500 persoane, între care mulți și distinși reprezentanți ai tuturor provinciilor românești, « aducea aminte — încheie cro-

nicarul — de falnicul moment când Ștefan cu oștenii săi veni să îngenuncheze la acest altar... Trecutul cel splendid era înaintea noastră, un viitor măreț părea că vedem urmându-i și cu toții eram transportați »...

III. *Griji familiare.* În cursul frumoaselor progrese pe care Bucevschi le realiza la Viena, greutățile de ordin familiar se accentuau tot mai mult.

Dacă la început bursa ce o primea dela fondul bisericesc din Cernăuți și poate și ajutoarele, ce i le trimitea părintele său, vor fi ajuns să ducă un trai mai lipsit de griji, în scurtă vreme situația sa materială se schimbă în rău.

Părintele său, pentru a putea face față cheltuelilor din zi în zi tot mai mari, necesitate de educația copiilor, cere, îndată după plecarea fiului său Epaminonda la Viena, mutarea sa dela parohia Iliești, la Mahala (județul Cernăuți). Cu greu se va fi despărțit de satul său de origine, ce i-a fost atât de drag, unde funcționa din 1848 și depusese atâta râvnă pentru binele turmei încredințate, cu greu se va fi despărțit și de rudele sale numeroase, de casele sale, de frumoasa sa livadă de 2 fâlcii în hotar cu casa pastorului evanghelic, dar mutarea trebuia să aibă loc în interesul familiei sale. Bătrânul Bucevschi voia să dea o creștere aleasă celor 5 copii (1 băiat și 4 fete) în vârsta școlii, iar fiul cel mai mare, Epaminonda, trebuia ajutat la Viena. Iată cum își motivează el însuși cererea de mutare înaintată Consistorului:

« În privința băiatului îmi e ușor a-l crește potrivit vremii și a situației (mele), fiindcă gimnaziul din Suceava e aproape, dar pentru copile nu există institute de creștere așa numite convicte afară de Cernăuți. Fiind totuși în conștiința mea dator a da copiilor mei cultura spirituală necesară și neputând face aceasta în vremurile grele de azi consider și aceasta ca o împrejurare importantă care mă determină a cere parohia Mahala ».

Mutarea părintelui său la Mahala n'a fost norocoasă. Mai întâiu îi moare soția și în scurtă vreme, la începutul anului 1871, moare și dânsul.

La 1 Iunie 1871 Judecătoria Sadagura îl institue pe tânărul Epaminonda tutore al frăținilor săi minori: Dionisie, Eufrosina, Olimpia, Elena și Ecaterina și-i încredințează și administrarea averii rămase după părinți. Aveau pământuri în Mahala, Călinești și Iliești, dar și multe datorii.

Ne putem închipui cât de greu îi va fi căzut această sarcină tânărului Epaminonda. Fără de nicio experiență trebuia să administreze această avere și încă dela Viena, unde-și continua studiile.

Dintre surorile sale, Veronica, era căsătorită după preotul Gheorghe Sorocean la Călinești lui Cuparencu, Eufrosina după preotul Dionisie Grigorevici peste Prut la Pohorlăuți, Olimpia era că-

sătorită numai de câteva luni după preotul Gheorghie Gheorghian, care după moartea socrului său a și rămas câțiva ani administrator al parohiei Mahala, dar fratele Dionisie și surorile Elena și Ecaterina erau încă în vârstă fragedă și fără de niciun căpătâiu.

Epaminonda trebuia deci să îngrijească nu numai de existența sa, dar și a acestor frățini cari trebuiau ținute la școli. Veniturile pământurilor nu ajung pentru acoperirea cheltuelilor. Ele trebuie vândute succesiv. Surorile Elena de 16 ani și Ecaterina de 12 ani sunt plasate în casa pastorului evanghelic Gorgon din Ilișești pentru a-și însuși oarecare cunoștințe și maniere.

Dionisie urma liceul din Cernăuți și apoi teologia, pe care avea s'o părăsească în scurtă vreme.

Diversele nevoi ale frăținilor, neînțelegerile familiare, încurcăturile cu pământurile străbat până la Viena și nu se sfârșesc cu una, două.

Spicui din corespondența ce s'a păstrat:

La 2 Septemvrie 1871, vărul său Vichenti Bucevschi i se plânge că au fost declarate pentru a fi inventariate ca masă succesorală pământuri, ce sunt ale sale, și-i atrage atenția că dacă se va proceda așa «copilele cele două vor umbla pe drumuri».

La 13 Noemvrie 1871, cumnatul său Gheorghian îi scrie: «Dionisie zice că trage numai nevoi, n'are nicio para», și după ce-i mai comunică și unele dorinți nu uită să-l întrebe: «ce-ți face mândra ¹⁾ — asta de aici încă nu se mărită!» ²⁾.

¹⁾ Probabil e vorba de Iosefina Scherrer, care i-a rămas credincioasă până la moarte.

²⁾ Poate că e vorba de fiica igumenului de atunci dela Putna, Arcadie Ciupercovici, cu numele de Aglaia, văduvă tânără după Dr. Ambrosie Dimitroviță, căsătorită mai târziu după Cornel Cosovici, magistrat, ajuns mai târziu consilier la Înalta Curte de Casație din Viena. Femeie deosebit de frumoasă, a fost eternizată dintr'un tablou majolică ce se găsește în posesia vărului meu Grigorovici. Bucevschi mai rămâne și după serbare la Putna în apropierea ei. Prietenul său, medicinistul Sterie Ciurcu, ajuns la Viena după serbarea dela Putna, îi scrie lui Bucevschi: «După o călătorie scurtă de vreo trei săptămâni sosii astăzi la ora 6 în Viena. Îndată după sosirea mea venind a mă întâlni cu «Nația» la cafeneaua Troidl găsii pe fratele (Samuil) Isopescu cu o epistolă în mână, care era adresată ție. Îți spun sincer cum îți văzui numele scris îndată îmi veni în gând o mulțime de suvenire dela Putna. Deaceea, frate Bucevschi, nu te mira dacă vin atât de curând să te molestez cu câteva rânduri însă de... ca omul, să mă mai mângâiu și eu prin scriere. Dar cu toate acestea nu-ți permit a-ți imagina mai mult decât știi. Acum haid ad rem să te mai întreb cum ai petrecut după plecarea mea. Sunt sigur că ai schimbat repertoriul mâncării mămligă cu lapte acru și dulce»... Poate atunci sau ceva mai târziu Bucevschi va fi lucrat frumosul portret al igumenului Ciupercovici, devenit mai târziu mitropolit, portret ce se găsește și azi la Mânăstirea Putna.

La 10 Ianuarie 1872 cumnatul Gheorghian îi comunică: «Mai mult de 3 săptămâni Dionisie așteaptă hainele ce încă nu le-a primit. De ce nu le-ai trimis? Fă un capăt cu el. Ce-i de început cu el? Că și eu nu-l pot ținea timp mai îndelungat».

Epaminonda trebuie să încaseze și reproșul: «Poate mi se pare, dar cum văd, te-ai făcut cam nepăsător față de interesele familiare».

Apoi: «Multă încâlceală am cu Vichenti, Dumnezeu știe cum voi sfârși cu dânsul».

La 21 Aprilie 1872 cumnatul Gheorghian îi scrie:

«Ce să fac cu Vichenti, nu știu... Să ferească Dumnezeu de încurcăturile Bucescenilor. Pe când copiii mai în vârstă și-au cam luat partea lor, pot acum râde și încurca ițele și în cele din urmă rămân toți cu nimica și astfel povestea s'a isprăvit.

«Dionisie a sfârșit cu toată avocatura sa, a fost până în prezent la mine, acuma e la Grigorovici,

Ian ascultă!..... (După xilografia apărută în „Familia“ 1880 Nr. 1)

dar mâine se reîntoarce. Dacă mai ai câțiva florini, îți stă la dispoziție sau invers. Te compătimesc pe d-ta și pe mine.

« Din ce în ce fratele Dionisie se găsește într'o situație tot mai precară. Cu toate că era bacalaureat și începuse și studiul teologiei de care se lăsă, nu poate afla niciun serviciu cât de modest ».

Scrisorile sale ne fac a crede că sunt scrise în timpul de față, al șomajului intelectual.

Doina de Bucevschi

La 19 Iulie 1872 Dionisie îi scrie:

« Cum îți scrisesem în urmă, aveam să primesc dela Sorocean câțiva florini. Din nenorocire avea (de făcut) o plată, și paralele destinate mie s'au dus la jidan. Deaceea sunt tot acolo unde m'ai lăsat.

« După cum ți-am scris, în Cernăuți, cu toate străduințele mele n'am aflat niciun post.

« Am venit la Suceava — pentru calea ferată — dar și aici niciun loc. Am plecat iarăși la Cernăuți, voiam să cerc la nou-creata direcțiune a poștei pentru un post de diurnist, din nenorocire nu se

primesc diurniști. Am auzit că notarul comunal din Bosanci are nevoie de un ajutor, am plecat încolo, locul era ocupat. Unchiul Bacinschi mi-a dat sfatul să viu la Ilișești ca notar comunal, am și plecat, perspectiva nu-i promițătoare fiindcă partidele sunt mai mult contra decât pentru. Deaceea unchiul Bacinschi, Vichenti și alții mi-au dat sfatul să intru la Iași în internatul lui Paicu în calitate de prefect. Acolo sunt mai mulți bucovineni, cărora ci-că le merge foarte bine...

Deaceea, te rog să examinezi bine intențiile mele și să-mi procuri de undeva cel puțin 15—20 florini, căci oricum tu tot ai mai mult decât mine ».

Surorile Elena și Ecaterina, adăpostite la pastorul Gorgon, fac progrese frumoase.

La 1 Mai 1872 îi mulțumesc fratelui lor prin câte o scrisoare scrisă caligrafic și corect în limba germană pentru lucrurile trimise, îi arată că au petrecut pentru sărbătorile Pastelor la mătușa lor¹⁾ și fiecare iscălește: « Deine dankbare Schwester ».

Dar nu mult după aceasta, la 8 Februarie 1873, soția pastorului, Doamna Adamina Gorgon, se adresează cu rugămintea să fie dispensată a mai ținea copilele dela 1 Aprilie 1873, nu spune, dar se vede că nu mai primea regulat paralele pentru întreținerea lor.

O nouă grijă pentru Bucevschi, și el se hotărăște să le ia la sine la Viena!

În afară de fratele său Dionisie, care urmează la Viena cursurile de medicină veterinară, vin la Viena și ambele surori, iar Bucevschi îi susține pe toți din ceea ce câștigă cu penelul său! Luptă vitejește și reușește să facă față tuturor exigențelor, dar — după cum vom vedea — cade jertfă unei activități prea încordate și privațiunilor ce și le impusese.

Cu privire la această epocă de încordată activitate și de aprigi privațiuni, profesorul Oreste Luția înregistrează:

« Lucra și vindea multe din tablourile sale pictate în genul Rococo, picturi genre cu fete și cuconițe gingașe și cameriere zăpăcite, îmbrăcate toate în fustele largi și înfoiate ale epocii Rococo, cu cavaleri galanți și scoși ca din cutie, cu peruci în cap și săbii la șold, cu panglici de catifea și atlas, cu bilete de amor și alte gingașe nimicuri ale buduarului. Cele mai multe și de seamă tablouri de genul acesta, lucrate de mâna sa au trecut în America, Englitera, Franța, Olanda, unde aflau mulți amatori. La noi s'au păstrat puține din ele »...

În timpul acesta îl întâlnim așa dar pe artistul

¹⁾ Soția parohului Nicolae Bacinschi din loc.

nostru lucrând sub deviza nemțească: « Die Kunst geht nach Brod ».

Iar surorile sale Elena (Lenca) și Ecaterina (Tinția) ne povesteau mai târziu că menajera sa, Josefina Scherrer, ducea aproape zilnic tablourile proaspăt-pictate la obișnuitul vânzător de tablouri, pentru a-și procura pâinea de toate zilele.

IV. *Prietenii săi la Cernăuți.* La Cernăuți Bucevschi avea doi mari și sinceri prieteni: pe « asesorul consistorial » de atunci și Mitropolitul de mai târziu Silvestru Morariu (Andrievici) și pe primul său învățător în ale picturii: maestrul Arend, pictor vienez, care zugrăvisese iconostasul Catedralei din Cernăuți pe la 1863—1864 și rămase apoi la Cernăuți, ca pictor al Diezezei.

Din 2 scrisori ce ne-au rămas dela Arend, prima având data Cernăuți 28 Martie 1874 și a doua fără dată, dar necontestat posterioară, vedem grija părintească ce i-o poartă tânărului Epaminonda, plecat pentru studii la Viena, atât el învățătorul, cât și asesorul consistorial Andrievici. C. Arend adresându-i-se în ambele scrisori cu « Lieber Freund », îi comunică prin prima scrisoare că a întârziat cu răspunsul, așteptând decizia Administrației pentru zugrăvirea bisericii din *Vicovul-de-Jos și Suceveni*, din care îi cedează și lui Bucevschi o parte ¹⁾, « wenn Sie für den Augenblick nichts besseres zu tun haben sollten ». Se plânge apoi de împrejurările dela Cernăuți:

« Factorii conducători îți sunt cunoscuți. Restul îți poți imagina ».

Iar grija protectorului Andrievici rezultă din următorul pasaj al acestei scrisori:

« D-l Andrievici mă roagă să-ți recomand urgent ca să-ți dai în orice caz examenele pentru ca să poți intra ca profesor aici și eu de așșdere nu ți-ași putea da alt sfat mai bun. 52 de Duminici o mulțime de sărbători și 2 luni vacanță ți-ar lăsa destulă vreme ca să te ocupi de adevărata artă, și restul îl va aduce timpul (dela sine) ».

Bucevschi a preferat însă să se dedice cu totul artei și n'a ocupat niciun post de profesor! Nici nu știm dacă Bucevschi a prestat examenul de profesor.

Găsim numai un certificat eliberat pentru uzul oficial al Ministerului de Instrucțiune că Bucevschi a făcut « o teză suficientă pentru continuarea examenului de profesorat pentru desemn cu mâna liberă și că nu există niciun impediment pentru a fi chemat la examenul de clauzură ».

Din această scrisoare — pe care o continuă după alte 14 zile — mai vedem cum lucra și ce câștiga Arend și cum împărțea cu Bucevschi lucrările ce i se încredințau:

« Dar nu s'a făcut alta, decât au găsit de cuviință, cu toată împotrivirea mea, de-a încuviința numai 2.000 florini pentru un întreg iconostas și

anume pentru mai mult de 60 icoane plus lucrările de dulgherie, tâmplărie, sculptură, aurărie și vopsitorie. La aceste se mai adaug: lăzi, ambalaj, cheltueli de drum și întreținere la fața locului, unde urmează să fie așezat iconostasul. Poți ușor socoti cât mai rămâne de fiecare ins din cei 2.000 florini. Și pe lângă toate aceste nu e încă nimica hotărât, nici măcar pentru Suceava nu s'a dat decizia, deși am terminat 2/3 din icoane, nevrând să las să treacă vremea din vara trecută fără folos.

Un lucru totuși s'a făcut: s'au aprobat în fine cele 12 « hramuri » pentru Valea Boului, la care mi-ai ajutat încă vara trecută și le voi livra săptămâna ce vine, numai dacă nu intervin alte incidente, care ar zădărnici (livrarea), sunt de părere că aici e totul posibil.

E de așteptat că totuși în scurtă vreme se va lua o deciziune și asupra iconostasului pentru

Preotul Gheorghe Gheorghian de Bucevschi

Suceveni. Răspunde-mi cât de grabă dacă dorești să ieși asupra d-tale o parte a icoanelor. Se înțelege dela sine, că lucrarea nu poate fi altfel (executată) decât cum e plata ».

Arend mai avea grijă ca Bucevschi să aibă de

¹⁾ Eine Partie.

lucru, când va veni ocazional în Bucovina. În această străduință era sprijinit și de asesorul consistorial Andrievici. Despre acestea ne vorbește scrisoarea a doua:

« Îți scrisesem că două portrete îți sunt asigurate, anume cel al arhimandritului Blajievici și

Petre Gheorghian de Bucevschi

al altui preot din Suceava și că Blajievici va dori probabil să aibă și o copie pentru fiica sa. De altă parte eram sigur că atât Constantinovici, cât și directorul Bendela vor determina pe Mitropolitul la întoarcerea sa ca să pozeze. Chiar după întoarcerea Excelenței Sale am vorbit iarăși cu Constantinovici și mi-a succes să înlătur cu desăvârșire anumite scrupule, pe care mi le comunicase Excelența Sa, așa că însuși Excelența Sa s'a servit de un prilej pentru a aduce vorba față de d-l asesor Andrievici, care și el n'a fost impasibil, asupra acestei chestiuni. Ieri d-l Andrievici a fost la mine aducându-mi îmbucurătoarea veste că portretul Excelenței Sale poate fi cu atât mai curând început, cu cât Excelența Sa arată acum bine precum și fiindcă Excelența Sa va pleca în Octomvrie iarăși la Viena. D-l Andrievici m'a rugat să te invit ca să vii cât mai de grabă încoace, ceea ce și după părerea mea e cel mai bun lucru.

Afară de portretul Excelenței Sale vor fi de reînviat și portretele episcopilor anteriori, și astfel va fi posibil după cum crede Andrievici să câștigi în câteva săptămâni până la 1.000 florini ».

Din aceste scrisori vedem nu numai grija ce Arend o avea față de fostul său elev, dar și înalta concepție despre cinste și morală, concepție care va fi influențat puternic și caracterul lui Bucevschi. E lucru știut că Bucevschi excela nu numai printr'o rară nobleță a inimii, dar și prin o cinste și sinceritate de caracter, ce trebuia să impună ¹⁾.

« Cu afacerea referitoare la Mănăstirea Moldoviței e și Andrievici deplin înțeleș și sper să pot rezolva această chestiune încă la timp.

Toate acestea le-am presupus și mă bucur cu atât mai mult, întrucât în urma acestora va fi posibil a face ceva și pentru biete d-tale surori și (aceasta) cu atât mai sigur, cu cât în afară de aceste vei mai găsi și alte ocupațiuni (îndeletniciri).

Să fie numai începutul făcut și, vei admite că acest început e atât de favorabil, cum rar se poate întâmpla!

Răspunde-mi imediat să pot da informațiunile necesare, când voiu fi întrebat.

Portretul Excelenței Sale e vorba să fie executat în figura întreagă și în mărime naturală; poate vei trebui să aduci pânza necesară și celălalt material dela Viena.

Vino deci cât mai curând, locuința mea îți stă deschisă cu cea mai mare plăcere ».

A doua scrisoare vădește o slăbire a trăsăturilor scrisului și în scurtă vreme (probabil în 1876) ²⁾ C. Arend se va fi stins, lăsând în inima iubitelui său elev adânci regrete.

Celălalt protector al lui Bucevschi, asesorul consistorial Andrievici, devenind mai târziu, în 1877, arhimandrit consistorial și vicar general, iar la 12 Martie 1880 mitropolit al Bucovinei și Dalmației, continuă să-l sprijinească pe Bucevschi ca un sincer și devotat prieten.

Din epoca de care vorbim (până la 1875) se găsesc în reședința mitropolitană din Cernăuți *portretele* în mărime naturală ale *mitropoliților*

¹⁾ Astfel « Arboroseanul » Oreste Popescul, arhimandritul Mănăstirii Suceava, ne comunică în revista « Făt-Frumos » anul 1934, pag. 44, următorul episod caracteristic:

« Pe la 1885—1886 consilierii consistoriali din Cernăuți și-au făcut reverende și rase roșii, ca ale vicarului mitropolitan de atunci. Îl întreabă atunci cineva pe Epaminonda Bucevschi în oraș: ce-o fi însămnând această uniformă? E o distincție specială, un rang mai înalt? Și a răspuns Bucevschi: Ferit-a Sfântul, decât numai roșeața din obraz li s'a slobozit în haine! »...

²⁾ Ceeace ar rezulta dintr'o scrisoare datată 7/19 Decemvrie 1876 a protopopului Ioan Mandrilla, despre care vom vorbi mai târziu.

Teofil Bendella și Teoctist Blajievici¹⁾, al episcopului Daniel Vlahovici, în posesiunea d-lui Dr. Eusebie Isopescul portretul arhimandritului Geodeon Constantinovici-Grecul, igumenul Mănăstirii Sucevița²⁾. Dar or fi datând, poate din această vreme și alte portrete, astfel: în posesiunea d-lui consilier de Curte Claudiu Ștefanelli, portretele bunicilor săi după tată și mamă, în posesiunea mea, portretele bunicilor mei după tată, în posesiunea fratelui meu, a preotului Tit Gheorghian, portretele părinților noștri și atâtea alte portrete răspândite în Bucovina.

După cum rezultă din scrisorile lui Arend, Bucevschi i-a ajutat la iconostasul bisericii din « Russpeboul », actualmente Valea Boului, și poate va fi acceptat și oferta referitoare la iconostasul din Vicovul-de-Jos și Suceveni. Arend mai amintește în aceste scrisori și de pictura dela Suceava și Mănăstirea Moldoviței, precum și cea dela Straja și Bilca, despre care însă nu putem ști dacă le va fi executat el singur sau cu ajutorul lui Bucevschi, sau chiar Bucevschi singur. Consilierul dela Inalta Curte de Casație, Corneliu Chiseliță, îmi mai relatează că Bucevschi a pictat și iconostasul bisericii din *Berhomet pe Prut* cam în anul 1872—1874.

C. Epoca dela 1875—1880. I. Activitatea vineză. Profesorul O. Luția împarte activitatea lui Bucevschi după terminarea studiilor sale în 2 epoci: prima condusă de deviza germană « Die Kunst geht nach Brod » și caracterizată prin lucrările de genul « Rococo ». A doua condusă de deviza franceză « l'art pour l'art », când geniul său artistic a aflat deodată terenul pentru care era mai bine pregătit și cel mai chemat în baza studiilor sale teologice, cât și în baza cunoștințelor de meșteșug, adică terenul picturii bisericești.

Această divizare a activității lui Bucevschi pare puțin forțată.

E adevărat că Bucevschi începe cu pictura lumească și trece apoi pe la 1880 la pictura bisericească, ajungând să creeze în acest gen opere de o valoare remarcabilă. În ambele epoci însă activitatea sa era dictată în prima linie de necesitatea de a-și asigura pâinea de toate zilele. A făcut artă numai de dragul artei poate atunci numai când lucra în școala de pictură istorică a lui Anselm Feuerbach, când a creat Bacanalul, Bacanta, Dante în exil, iar mai târziu în scurtele intervale, când după o lucrare remunerată mai bine, putea duce o viață mai liniștită, dându-ne creații ca: « Ian ascultă », « Doina » și altele.

Dar fie că a lucrat pentru a-și câștiga o bucată de pâine, fie că a dorit să-și satisfacă o dorință

sufletească, Bucevschi a făcut artă adevărată, toate lucrările purtând pecetea geniului său.

După cum am văzut mai sus Bucevschi a fost introdus în pictura bisericească de maestrul său C. Arend. La început Arend îl invita să vină dela Viena pentru a-i ajuta la câte un iconostas. Mai târziu, văzând perfecția la care ajunsese și poate și slăbirea propriilor sale puteri, îl recomandă pe Bucevschi pentru lucrări mai mari ca portretele în mărime naturală ale mitropoliților Bucovinei. După moartea lui Arend, Bucevschi e numit în locul lui pictor al Diecezei. Cu privire la aceasta aflăm în corespondența inedită următoarele amănunte: În anul 1876 Bucevschi petrece la Rădăuți în casa prietenului său protopopul Ioan Mandrilla¹⁾. Aici a făcut mici tablouri pentru Lario-nescu, părintele Dim. Popescu din Horodnicul-de-Jos, un aer pentru biserica din Rădăuți și poate va fi început și zugrăvirea vechii biserici. Printr'o scrisoare cu data de 7/19 Decembrie 1876, protopopul Mandrilla îi comunică vestea

Domnica Gheorghian (născută Siretean) de Bucevschi

¹⁾ E interesant că Bucevschi în casa protopopului Mandrilla se simțea atât de bine în societatea preotului catolic, cavaler de Michalowski, pe care mai târziu l-am întâlnit ca paroh la Solca și care păstra cu evlavie 2 tablouri de Bucevschi, a spiritualului paroh din Horodnicul-de-Jos Dimitrie Popescu, a profesorului Anton Paul și a altora.

¹⁾ Născut la 1807, mitropolit dela 1877—1879.

²⁾ Dela 1866—1877.

despre numirea iminentă a unui succesor al lui Arend și-l sfătuiește:

« În orice caz să solicite acest post printr'o mică cerere către guvern, pentru a nu pierde termenul, fiindcă fără a-l solicita nu va merge. . . »

Dacă ai dori serios, poate vii d-ta totuși în locul lui Arend, ceea ce ne-ar bucura pe noi toți și pe mine în special, fiindcă așa avea ocazia să te văd mai des la mine ».

Se pare că Bucevschi a fost atunci numit pictor al Diecezei fără ca această numire să-i aducă deocamdată un prea mare folos.

În adevăr, Bucevschi cu toată numirea sa rămâne la Viena, ocupându-se mai mult cu pictura profană.

Picturile sale făcute între 1875—1880 pentru bisericile din Bucovina par a fi puține.

Actele oficiale și scrisorile, care s'au păstrat, se referă numai la lucrări bisericești săvârșite posterior.

Dar și în acest timp Bucevschi nu neglijează pictura bisericească.

Fruntașul bănățean Iuliu Patriciu din Reșița Montană îi trimite la 1 Octomvrie 1874 100 florini, prețul unui tablou sfânt și-i exprimă totodată « cordiala mulțumire pentru artificioasa lucrare și prompta expediere » a menționatului tablou, adăugând: « cu care într'adevăr ți-ai câștigat o deosebită onoare înaintea creștinilor din părțile acestea, cari au fost surprinși de frumusețea acestui tablou, iar mie mi-a cauzat o bucurie deschilinită ».

Bucevschi intră în legătură cu pictorul academic sârb Nicola Markovits dela Belgrad, probabil tot pentru executarea unei picturi bisericești, care îi răspunde la 12 Octomvrie 1875:

« În ce privește executarea tablourilor (sfinte), de prezent în împrejurările date, nu pot decide încă nimica, în orice caz ți-ai rămânea îndatorat, dacă, în caz că ți-ai schimbat domiciliul, ai binevoi să mă înștiințezi despre locuința d-tale ca să-ți pot scrie la caz de nevoie ».

De altfel, pare că legăturile sale cu Sârbii i-au adus mai târziu în anul 1883—1884 însărcinarea de a picta Catedrala sârbească din Zagreb, despre care vom mai vorbi.

La 2 Iulie 1879 baronul Eugen Stârcea îi transmite dorința venerabilei noastre matroane, Elena Popovici, născută contesa Logotetti, de a avea o *Maică a Domnului* cu pruncul Iisus în stil bizantin pentru capela mortuară a regretatului ei soț, Alecu Popovici, dela Stroești. Baronul Stârcea cere ca tabloul să fie executat în mărimea de $1\frac{1}{2} \times 1$ metru și să aibă:

« Un cadru frumos, corespunzător, bogat, dar nu prea încărcat ».

El îi oferă prețul de 200—250 florini și adaugă: « D-na de Popovici ar dori mult ca d-voastră să preluați livrarea tabloului și a cadrului, fiind

în acest caz sigură de a avea un tablou bun, corespunzător stilului și de valoare artistică ».

Iar la 25 Iulie 1879 trimițându-i arvuna de 100 florini îl informează: « D-na de Popovici speră că tabloul și cadrul sunt frumoase, demne de scopul (urmărit) și corespunzătoare ritului nostru ».

Bucevschi îi răspunde mulțumind « pentru oferta ce-l onorează și încrederea care atât de rar mi se aduce din patria mea ». Și îi comunică: « Tabloul a plăcut aici (la Viena) tuturor, așa că am trebuit să urmez dorinței unor artiști și amatori ai artelor care l-au văzut și să-l las să-l fotografieze ».

Cât de dureros răsună cuvintele: « încredere, care atât de rar mi se aduce din patria mea », și cât de caracteristice sunt aceste cuvinte pentru epoca de care vorbim!

Despre această epocă ne dă însă cele mai prețioase amănunte distinsul fruntaș bănățean, Vincențiu Babeș ¹⁾, una din figurile reprezentative ale trecutului nostru, colaborator al marelui Mitropolit Șaguna, funcționar înalt înaintea dualismului la Viena, apoi la Budapesta, deputat, ziarist, scriitor și încă din 1866 membru al Academiei Române.

Vincențiu Babeș având un pronunțat simț artistic, pe care l-a cultivat în centrele mari ale apusului, a fost în măsură să aprecieze cu multă competență activitatea lui Bucevschi la Viena.

În articolul său: « Despre arte și un artist român în străinătate » ²⁾, Babeș arată cum a făcut cunoștința pictorului Bucevschi, apreciindu-i totodată operele:

« Este aproape un an ³⁾ de când — plimbându-mă pe străzile Vienei — într'o fereastră încărcată cu obiecte de lux și artă, o icoană mare și frumoasă în ulei, reprezentând în mod admirabil o scenă din viața idilică a poporului român, ca printr'un farmec îmi cuceri atențiunea. Cum vine — mă întrebai — această romantică, castă, scenă în profana Vienă?! Româncuța de pe pânză mi se părea desperată de frivolii ochi străini.

« Într'un unghiu al tabloului descifrai cu anevnoie numele artistului: E. Bucevschi. De bună seamă, un polon. Neamțul comerciant taxă icoana la 300 florini bani buni. Căci — zicea el — este de maestrul genial, mândria școalei de arte a Academiei vieneze, lucrat — după natură!

« Firește, astfel de prețuri pentru opuri de arte, pot da numai străinii, cari au parale și cunos valoarea artei. . . »

« Seara în aceeași zi, petreceam în societatea

¹⁾ Născut la 1821, † 1907, părintele savantului Dr. Victor Babeș.

²⁾ Apărut în revista « Familia » în anul 1880 Nr. 1 și spicuit în « Făt-Frumos » Nr. 1, din 1931, pag. 16 și 17.

³⁾ Deci cam pe la începutul anului 1879.

mai multor amici și revenii la mândrul tablou al genialului pictor.

«Apoi este Român neaoș bietul; Român din Bucovina, a absolvit liceul și teologia și cu un stipendiu dela consistoriu a făcut cursurile Academiei de bele arte de aici, obținând primul premiu pentru cele mai bune studii generale («für die besten Gesamtstudien»); pe baza acestui strălucit succes, a făcut școala specială de pictură pe lângă celebrul Feuerbach și de 5 ani¹⁾ își are atelierul său propriu aici (VI Corneliusgasse 1) și produce mulțime de opuri admirabile, care însă toate se strecură în străinătate! Consistoriul din Cernăuți i-a dat titlul de pictor al său, dar nu și pâine. Pentru aceasta este avizat la străini, cari îl exploatează materialmente. Slav nu e, că de ar fi, Slavii s'ar îngriji de soarta lui. Nu pricepe cuvânt slav; iar numele Bucevsky (Bucescu) așa i-a rămas dela bunii-străbuni, cari se trag din Galiția — încă mai înainte de a fi devenit Bucovina țara nemțească!

«Săraca lume! Cine nu cunoaște soarta adevăraților artiști la Români, și anume la cei de sub Austro-Ungaria?»

«Popoarele fără cunoștință vie și fără dispoziția de sine, nu pot să aibă loc în sânul lor pentru geniile lor. Arta e blestemul servitutei seculare!»

Vincentiu Babeș arată apoi opera de atunci a lui Bucevschi, după cum urmează:

«Am văzut de repetate ori atelierul d-lui Epaminonda Bucevschi, am admirat sute de opuri originale, unele în schițe, altele deplin executate, am aflat că dintre cele complete mai toate le-au ocupat speculanții samsari pentru Anglia, Belgia, Olanda și chiar America. Bucevschi face și portrete bisericești admirabile, a zugrăvit și câteva biserici din Bucovina; dar pe mine m'a încântat mai vârtos sujetele istorice și naționale: O schiță asupra poeziei *Deșteaptă-te Române*, ce se află în posesiunea amicului meu V. Grigorovița²⁾: *Păstorul întristat*, după balada populară *Colinda*, reprezentând după vieață pe băieții colindători, *Doina*, femeia română venind dela puț cu ulciorul în cap, apoi *Ian ascultă*, întâlnirea la fântână a bădiții cu lelița, a junelui țaran cuprins de primul foc al amorului și cu obiectul dorului său. Aceste 2 din urmă tablouri se află la Viena în posesiunea opticului Müller și acesta nu s'ar despărți de ele cu niciun preț...

«Tabloul *Ian ascultă*, după o fotografie mândră, mi-am propus a-l face prezent de anul nou lectorilor «Familiei». Am încredințat tăierea lui în lemn unuia dintre cei mai renumiți xilografi vie-

nezi, i-am promis prețul pe deplin, numai să fie lucrul bun. Publicul va judeca. Dintre icoanele sacre o Maică a Domnului ce ornează capela de pe mormântul neuitatului nostru amic, proprietar mare, Popovici din Stroiști, este admirabilă.

«Curând sper că voi putea prezenta la același loc portretul pictorului academic Epaminonda Bucevschi»¹⁾.

Vincentiu Babeș nu aduce numai elogiul lui Bucevschi, ci caută să-l și ajute după putință.

Sora pictorului, Olimpia, de Bucevschi

La 14/26 Ianuarie 1880 îi scrie lui Bucevschi din Budapesta:

«D-l Vulcan²⁾, abia sosit de 3 zile aici, este foarte încântat de tablou³⁾, pe când eu aflu că tipărirea este cam prea proastă.

«Cu toate că nu se poate nega că este cel mai frumos tablou, ce a produs până astăzi «Familia». Oricum începutul ar fi făcut și d-l Vulcan alal-

¹⁾ Prin urmare după terminarea studiilor în 1874, nu cum afirmă Eusebie Sorocean, de la 1877.

²⁾ După cum ne comunică d-na Olga V. Grigorovița acest tablou l-a donat, după dorința soțului ei, doctorului Sterie Ciurcu din Viena.

¹⁾ Acest portret a și apărut în aceeași revistă, anul 1880, Nr. 8.

²⁾ Iosif V., proprietarul revistei «Familia».

³⁾ Tabloul «Ian ascultă» reprodus în «Familia».

tăieri, îmi grăi cu tot dinadinsul ca să-i mai scriu despre d-ta, întraccea să-i dau voia a-ți publica portretul. Eu i-am răspuns că nu o pot face, până ce nu voi primi răspunsul d-tale, pe carele, asupra epistolei mele în aceasta privință, încă nu l-am primit »¹⁾).

Babeș îl mai roagă pe Bucevschi a lucra, de se va fi aflând în bună dispoziție, la icoana sa « Sfânta Treime » adăugând: « Să știi relativ la aceasta nu vei avea judecător fără pricepere și fără gust. Deaceea poți să dai frâu liber geniului d-tale ».

La 2 Februarie 1880, Babeș își exprimă dorința ca tabloul *Ian ascultă* să se publice și în altă foaie, mai cetită — germană — și răspândită. Deaceea îi recomandă să caute o atare foaie, « apoi gășind sau negășind, în tot cazul va fi bine să se publice în foaia ilustrată a d-lui Bresnitz « Das Lese-stübchen », care ne este ușor accesibilă ».

Babeș mai intervine din proprie inițiativă ca intermediar între Bucevschi și episcopul Ioan Mețianu al Aradului, devenit mai târziu mitropolit al Ardealului, în ce privește confecționarea unui antimis²⁾, pentru a fi răspândit în prima linie în Banat, dar eventual și în Ardeal și Bucovina.

La 12/24 Februarie 1880, Babeș îi comunică lui Bucevschi « excepțiunile » respective, « observațiunile » celor 12 protopopi din Banat, întru cât și le-a însușit episcopul Mețianu, în privința proiectului de antimis, și-l roagă să îplinească cât va putea dorințele Episcopului. Pentru a-i procura pe lângă antimis și un alt câștig, îi sugerează ideea să facă vreo câteva sute de tipărituri pe hârtie după același tablou, dar nu ca antimise, ci ca tablouri de sine, punând adică în loc de inscripțiunea episcopală numai atâta: « Punerea în mormânt a Domnului Isus Hristos ». Din aceste tipărituri se oferă să plaseze vreo 50 bucăți prin comerciantele I. E. Tieranu din Oravița (Banat) cu un preț moderat, iar celelalte urmând să fie plasate prin Bucovina, Transilvania și chiar România, pe unde m'ași îngriji eu ».

Prietenul Babeș, mult mai în vârstă decât Bucevschi, l-a supraviețuit încă multă vreme.

În hărțile rămase, n'am mai gășit însă niciun schimb de corespondență între dâșii.

II. *Familia*. După terminarea studiilor, grijile familiare continuă să apese greu asupra umerilor lui Bucevschi.

¹⁾ Bucevschi, care era de-o modestie rară, și-o fi dat numai la insistentele rugăminți ale prietenului său Babeș asentimentul să i se publice portretul. Portretul a și apărut, după cum am arătat mai sus, în « Familia » din 1880, Nr. 8.

²⁾ O pânză (de in) în patru colțuri, pe care se află desemnat chipul Mântuitorului așezat în mormânt. Se așează pe Sfânta masă, după ce s'au cusut în partea de sus moaștele vreunui sfânt și după ce s'a sfințit de episcop. Pe antimis se poate săvârși Sfânta liturghie și afară din biserică.

La 22 Noemvrie 1875 unchiul său vicarul Mânăstirii Dragomirna, Arsenie Sevescul, îl vestește că una din surori e la ruda lor... și se teme să nu fie tratată ca o « servanță ». Dionisie a plecat « în gerul cel mai cumplit și n'a voit să aștepte măcar câteva zile până ce s'ar mai fi muiat vremea. A luat cu sine 53 florini, ce va începe și cum va fi ajuns nu știu. Atâta știu că e încăpățânat și că croiește mari planuri în vânt. În sfârșit totul ar fi bine, dacă ar fi numai de unde. Dar pretutindeni, toate zadarnice ». Încheie apoi, românește: « Cele bune vă doresc și poftesc a-mi mai scrie ».

Bucevschi continuă să îngrijească de fratele său Dionisie, care studiază medicina veterinară, iar după terminarea acestui studiu primește un post la Primăria Vienei. În curând însă, în vederea mobilizării parțiale, decretată pentru ocuparea Bosniei de către Austriaci, Dionisie trece pe la sfârșitul anului 1877 în România, de unde deocamdată nu mai dă niciun semn de viață.

Sora cea mai mică, Ecaterina (Tinția), se mărită în anul 1878 după teologul absolvent Roman Bărgăuan, care e decretat deocamdată preot ajutor la Vatra-Dornei. Dar atât dela acest cumnat, cât și dela cei vechi, Bucevschi primește vești puțin îmbucurătoare.

Noul cumnat Bărgăuan îi scrie la 24 Octomvrie 1878:

« Marti am fost introdus în Dorna, mânca-u-ar focul din toate părțile. Dacă nu mi-a făcut nimene și nimic capătul până acuma, apoi să știți că Dorna cea vestită și de toți laudată mi-a fi finea. Îmi pare rău că ați laudat-o cu toții așa tare, căci ce-i din ea?... (Urmează o aspră critică a împrejurărilor de atunci din Dorna și sfârșește): De a fi să vin înapoi¹⁾, apoi îmi iau ziua bună pe vecie, nu mai vreau să văd Dorna în veci ».

Prin altă scrisoare, din 15 Februarie 1879, același cumnat i se plânde de scumpetea din Dorna, adăugând: « să nu uitați și de a noastră răfuială²⁾, deoarece acuma e mucul la deget și nu-i șagă, deaceea poftesc a nu ne uita cu totul și de-a ne trimite cât de curând un sfat bun și mijloace materiale, că noi am învățat cum am putut până acum, însă acuma am ajuns la sapă de lemn și ne suflă dracu în cărbuni ».

Sora Elena (Lenca), necăsătorită, stă pe la surori.

În anul 1877 murind sora Olimpia, căsătorită Gheorghian (mama mea), rămâne la noi pentru a îngriji de cei 4 copii mici cu o dragoste duioasă de mamă.

La 15 Februarie 1880 cumnatul Gheorghian îi scrie:

« Ai scris că epistola a fost așa ca toate din Bu-

¹⁾ La țară.

²⁾ Socoteală.

covina... bre omule, când te mânâncă atâtea spurcăciuni și puje, cum crezi că poți să mai trăiești ca oamenii? Se înțelege că într'un așa haos ca acolo, unde nici aceia, ce locuiesc într'o casă nu se cunosc, îi bine de trăit, n'ai cu nime nimica, în sânul lui Avrum încă n'a fi mai bine, dar, aice?... O țară numai pentru capcâni... Deci trăiește dacă poți! Dar nu destul că preferază numai cimotoia lor, dar încă nu-ți dau pace... zici c'ai merge la S. Francisco, dar eu acu de mult ași fi acolo, de nu m'ar ține datoria aici. Așa-i frate! și apoi fii tot cu voie bună!?»

Ambii acești cumnați îi cer ajutorul lui Bucevschi pentru o mutare sau numirea de paroh.

Bucevschi are grijă ca soră-sa Elena să nu neglijeze scrisul și iată ce-i răspunde cumnatul Gheorghian:

«Ai scris mai dăunăzi că Lenca să facă o calisau ortografică încercare de scris, iată îți împlinesc dorința și-ți trimit epistola care am primit-o eu Joia trecută».

Nenorocirile familiare se țin însă lanț.

Sora Elena e bolnavă.

Cumnatul Gheorghian îi scrie la 12 Martie 1880:

«Acu Lenca a venit dela Pohorlăuți bolnavă și într'un rând socoteam că așis e gata, dar văd că se ridică.

«Dimineța tot tușește și stupește cu sânge, dar cel puțin îmblă prin casă. Socot, că până va da căldura, se va întări, dar înainte ¹⁾ ce va fi nu știu, ce boală — nu știu — poate oftigă, poate nu, cred că numai un medic va putea cunoaște».

În același an moare cumnatul său Dionisie Grigorovici, paroh la Pohorlăuți, și sora Eufrosina (văduva acestuia) rămâne cu un băiat ce-i poartă numele: «Epaminonda» în vârstă de vreo 10 ani și cu o mulțime de datorii. Bucevschi trebuie să-i stea în ajutor, îngrijind și de acest nepot.

La 1 Septembrie 1880 cumnatul Gheorghian îl întrebă: «Ce ai făcut cu Nondică? ²⁾». Cum a ajuns? Unde l-ai dat, în gazdă?».

Iar sora Eufrosina, rămasă văduvă, îi scrie ³⁾:

«Știi că am rămas cu datorii și c'a trebuit să le achit, tot ce am avut am vândut pentru a achita datoriile, așa că nu mi-a mai rămas nimic. La oraș îmi merge foarte greu ⁴⁾ pentru că nu pot trăi din pensia mică... Din pensia mea trebuie să mai plătesc 10 florini lunar pentru chirie și mie nu-mi rămâne decât 9 florini... Poate s'ar putea să plec la Ilișești? Fii bun și scrie lui Fries ⁵⁾ să-mi cedeze poate locuința... Aici nici vorbă să pot exista.

¹⁾ În viitor.

²⁾ Diminutiv dela Epaminonda.

³⁾ Scrisoarea e fără dată.

⁴⁾ Probabil la Rădăuți, unde trăește și azi.

⁵⁾ Arendașul casei și grădinii din Ilișești, nevândută încă.

«Scuză, Epaminonda, că-ți scriu astfel, sunt însă într'o situație că-mi pierd capul ¹⁾»

Mai târziu, în Decembrie 1882, moare și cumnatul său, preotul Gheorghe Sorocean la Ciocănești și văduva acestuia (sora Veronica) rămâne cu 8 copii minori și neîngrijiți. Cât de crud va fi fost lovit de această nenorocire stâlpul familiei, Epaminonda Bucevschi, e ușor de înțeles.

Poate că ajutorului său material și moral e a se mulțumi că acești copii rămași orfani de tată, au putut să-și creeze cu timpul situații onorabile.

Doamna Teofila Dr. I. Luția născ. Popovici (mama eroului Lascar Luția † la Neajlov) de Bucevschi

O singură veste mai îmbucurătoare îi sosește în această vreme.

Trecuse un an și jumătate aproape de când fratele său Dionisie, plecat în România, nu mai dăduse niciun semn de viață.

La 26/14 Martie 1879 îi trimite prima veste. Îi scrie că e medic veterinar în județul Vlașca

¹⁾ După cum îmi comunică vărul meu, Ep. Grigorovici, Bucevschi i-a dat surorii sale Eufrosina, 350 florini pentru a-și cumpăra un imobil în Rădăuți.

cu reședința în Giurgiu, că s'a însurat cu fiica Președintelui de Tribunal de acolo, fată de 18 ani cu calități alese, plăcută, puțin blondă, « nepoata influentului om politic liberal Serurie, că a primit ca dotă o casă și un teren viran în valoare de 1.500 galbeni, zestre și mobilier:

« Soția mea e fără pretenție, una din cele mai excelente și mai rare calități aici în țară. Dânsa se mulțumește cu puținul ce-l avem. Educația e foarte bună, vorbește germana și franceza și cântă la pian. Ce fac Elena și Ecaterina? Am fi dispuși s'o luăm pe una din ele la noi, dacă vă convine acest lucru și ar avea plăcere. În acest caz am împărți puținul ce-l avem cu ea și ar fi cel puțin la un om care nu-i amărăște bucata de pâine ».

La 17 Mai 1879 îi scrie:

« Ți-ași da sfatul să te așezi la București » și, după ce face o apreciere a lucrărilor « artistului prea venerat de aici », pe care însă nu-l numește, urmează: « Ar fi însă foarte bine, dacă a-i expune aici un tablou, anume o bucată senzațională, națională, sau altele la fel. Efectul, pe care l-ar avea, ți l-ași comunica. În orice caz ar fi bine să lucrezi ceva pentru România, pentru ca numele tău să devină aici cunoscut ».

Vom vedea mai târziu că și protectorul și prietenul său, Mitropolitul Silvestru Morariu-Andrie-vici, îi dă sfatul de a se face cunoscut la București.

Poate că modestia și mândria sa născută îl va fi oprit de a-și face atmosferă în țară și de a-și căuta la noi viitorul său.

Dacă ar fi făcut-o, ar fi fost poate și în interesul său, dar de sigur în interesul nostru național.

D. *Epoca dela 1881—1891. I. Două scrisori dela Ciprian Porumbescu.* Bucevschi rămâne încă până în 23 Mai 1888 și poate că un oarecare timp și după această dată la Viena.

Informația ce ne-o dă profesorul O. Luția, că Bucevschi s'ar fi întors încă în anul 1885 în Bucovina, trebuie rectificată.

În Viena locuiește ca și mai înainte și în această epocă în sectorul VI (Mariahilf) Corneliusgasse 1, etajul III. De astădată putem preciza și: ușa 19.

În anul 1881 se adaugă prietenilor săi dela Viena: Ciprian Porumbescu, pe care desigur îl cunoștea de mai înainte, dela Ilișeștii apropiați de Stupca.

Preotul Iraclie Porumbescu din Stupca ¹⁾, tatăl lui Ciprian, îl anunță pe Bucevschi la 1 Februarie 1881, cu ocazia unui serviciu ce i-l cerea referitor la legarea unei evanghelii în catifea și argint, că fiul său Ciprian a primit chiar « astăzi » dela Meședer ²⁾ înștiințarea, că Ministerul i-a acordat lui Ciprian « stipendiu » ³⁾ pentru Viena. « Nespu-

nând însă Meședer mai în detaliu pe care timp și pe când i s'a încuviințat stipendiul, nici noi nu știm când va fi să plece Ciprian spre d-voastră. Mă tem să nu fie tocmai pe la anul scolastic viitor ».

Ciprian Porumbescu pare să fi primit bursa chiar imediat.

La 25 Iulie 1881 Ciprian îi scrie din Viena lui Bucevschi, care pe acea vreme se găsea la Cernăuți, următoarea scrisoare (germană), pe care o reproduc în părțile esențiale, fiindcă evidențiază atât de elocvent raporturile de prietenie și de deplină înțelegere, ce existau între acești doi artiști, cari aveau să devină o glorie nu numai a Bucovinei, dar a neamului întreg; aceste scrisori ne mai desvăluiesc împrejurările triste în care se găsea mai ales Ciprian Porumbescu la Viena ¹⁾:

« Mult stimat prietene. Timp îndelungat a trecut, de când ne-am strâns mâinile pentru a ne lua rămas bun și ne-am despărțit cu salutări cordiale. D-ta, pentru a schimba cămăruța intimă din Str. Corneliu pentru un apartament larg ticsit cu table de tei la Cernăuți, eu pentru a mă întoarce la gămăliile mele de note și a-mi continua monotonia zilnică, obișnuită cu o mai mare sau mai mică variație. Aproape două luni și eu am promis să-ți scriu și n'am scris. Am fost neglijent, dacă d-ta ai fi în apropierea mea, ași trebui să mă aștept la un perdaf cumsecade din partea d-tale... Mă bizui însă pe indulgența d-tale binevoitoare și dacă te mai asigur că n'a trecut o zi în cursul acestui timp, în care să nu mă fi gândit cu sinceră duiosie și credincioasă prietenie și recunoștință la d-ta, sunt deplin convins că m'ai iertat. De altfel, d-ra Iosefina ²⁾ m'a ținut la curent asupra d-tale și asupra celor ce s'au petrecut în jurul d-tale și știu că ai mult, foarte mult de lucru și regret mult pe tăcute de a fi conceput atât de larg scrisoarea mea a cărei cetire îți va răpi o bună parte din timpul d-tale atât de prețios. Dar eu sunt așa cum sunt și în afară de aceea că scriu cu plăcere scrisori și mai de grabă scriu mult, decât să vorbesc mult, mai simt și impulsul să-mi deschid toată inima aceluia pe care nu l-am văzut sau pe care nu l-am mai întâlnit de mult, să-i comunic un întreg registru și să-mi descarc

dentului absolut în teologie și filosofie C. Golembowski » (Porumbescu) din fondul bisericesc ortodox pentru a se perfecționa în muzica bisericească mai înaltă (in der höheren Kirchenmusik), vezi adresa Ministerului de Culte și Instrucție Nr. 171 din 12 Ianuarie 1881 în Muzeul Porumbescu din Suceava).

¹⁾ Să nu ne prindă mirarea că și această scrisoare ca și celelalte e scrisă în limba germană. Pe atunci tinerii își făceau studiile exclusiv în această limbă, care era totodată limba Statului și ajunse să fie și limba obișnuită între intelectuali.

²⁾ Scherrer, menajera cu care Bucevschi a avut și legături intime.

¹⁾ Bucevschi îl va fi cunoscut pe preotul Iraclie Porumbescu încă la Ilișești, sat învecinat cu satul Stupca, unde I. P. era paroh încă din anul 1865.

²⁾ Secretarul de atunci al Mitropoliei.

³⁾ Bursă de 300 florini anual, ce i-a fost acordată « stu-

astfel deseori sufletul meu apăsător. Vei râde dacă îți scriu că sunt cuprins de neliniște, de multă neliniște pentru d-ta. În primele zile îmi venea greu să merg la Iosefina, ea plângea și eu trebuia să o consolez; dar știe Dumnezeu, eu însumi aveam nevoie de consolare și deseori trebuia să mă ascund după umbra perdelei pentru a-mi ascunde și lacrimile mele. La început mă rușinam chiar să merg în atelierul d-tale, îmi era groază, ca și cum ai trebui să treci pe lângă un loc care ți-e drag și unde ți s'a întâmplat o nenorocire. Și când venii odată sus, am râs însumi de lipsa mea de curaj. Nu mai era acea odăiță dragă, intimă, unde eram deprins a te vedea între favoriții d-tale, și toate acele figuri de pe pereți se holbau țintă la mine, parcă ar fi fost furioase de îndrăzneala mea, parcă m'ași fi furișat să intru în mod nelegiuit! Odăița îmi părea pustie, goală; a trebuit să plec și multă vreme nu m'am urcat sus. E un lucru de mirare inima omului. Ai crede că în vârtoarea anilor, în urma multelor și feluritelor necazuri, supărări și griji de cel mai mare calibru, inima ar trebui să devină tare și vârtoasă ca un petrefact fosil, dar e tocmai contrariul; cu cât îmbătrânești, cu atât mai simțitoare devine nerodă, și acum îmi explic de ce oamenii bătrâni devin copilăroși. Inima lor revine la starea normală dela început, din anii copilăriei, și-i face atât de simțitori, atât de buni. Îndeosebi e cazul nostru, adică al d-tale și al meu, fiindcă suntem — cum s'ar spune de obicei — oameni sentimentali și adeseori lucruri, care altora le păreau indiferente, au făcut asupra noastră cea mai puternică impresie. De când nu ne-am mai văzut pentru a ne spune reciproc păsurile — ceea ce, fie spus, îmi ușura considerabil vieța, a rămas totul — afară de bătaia, pe care nemții au mâncat-o dela Cehi — așa cum a fost ».

Urmează apoi un cuplet, compus de Ciprian Porumbescu cu ocazia acestui incident, după care continuă:

«Și fiindcă am ajuns iarăși la ale mele, vreau să-ți raportez din nou despre mine. Scurtă vreme după plecarea d-tale au sosit ceva parale din Ardeal, și profitând de ocazie mi-am cumpărat câteva ore la papa Krenn, care a mai binevoit să-mi permită a lua parte și la corul Bisericii «Mihaeler» și să-mi dea la studierea fiecărei piese îndrumările necesare în ce privește compoziția și dirijarea. Am mai avut norocul să aiung dirijor de cor la o mică societate muzicală, de sigur ad honores, prin care fapt însă am profitat extraordinar. Înveți astfel lucruri, pe care nu le afli în nicio carte, dar sunt de tot necesare pentru vieța practică. La 1 Iulie am schimbat locuința fiindcă n'am mai putut sta în coteneța mea cea infectă și igrasioasă, care merita să fie numită oricum, numai «cameră mobilată» nu. După cum îți va fi comunicat Iosefina, am făcut cu ea și

Teresa mai multe excursii. Teresa e cuminte și drăguță, eu convin cu ea în fiecare zi fiindcă locuim în apropiere. Ea mă întreabă încotru de d-ta și-mi face totdeauna reproșuri meritate, de ce nu-ți scriu. De prezent e sănătoasă, dar a fost timp îndelungat bolnăvicioasă și o duce cam prost. Planul meu pentru viitor e deja definitiv stabilit. La toamnă plec la Brașov și voi învăța acolo lumea să cânte. Nu știu dacă îmi va merge acolo bine, dar în orice caz mai bine decât la Viena... Și dacă merge rău, le pot spune destul

Maica Domnului (din altarul catedralei dela Zagreb)
de Bucevski

de vreme valet și să caut în altă parte o bucată de pâine. Dar un lucru am profitat — o largă experiență — care îmi va ajuta să trec la orice ocazie peste orice greutate»...

După ce îi mai comunică lui Bucevski informațiile ce le are despre societatea de atunci din Brașov și obligațiile ce-l așteaptă acolo, continuă astfel:

«Aici, sunt puține noutăți, căldură înăbușitoare, secetă grozavă în aer și în buzunare. Se lucrează de zor la lărgirea palatului artiștilor, dar partea lăuntrică nu va fi fost prea «lărgită».

«Trec acum la partea finală a scrisorii mele, care oricât ar fi de delicată, trebuie totuși apucată

din răspuțeri pentru a produce efectul pe care-l aștept cu atâta nerăbdare și care trebuie să aibă — dacă nu se întâmplă o minune — tocmai rezultatul la care m'am gândit.

« Din chitanțele anexate vei fi înțeles deja, mult stimată prietene, că e vorba de o chestiune bănească. În cursul scrisorii vei fi tot gândit acum, acum trebuie să vină. Iat-o! Știe numai Dumnezeu — îmi vine greu să-i dau drumul — dar trebuie să iasă. Mă adresez către d-ta ca de obicei când îmi merge rău și am avut totdeauna norocul și mângâierea de a pleca liniștit. D-ta ști că-mi mergea prost. D-ta puteai ști și asta că și mai târziu mi-a mers prost, că adese am tras mâța de coadă, dar trebuia să trăiesc, și ceea ce începusem trebuia să sfârșesc. N'am multe datorii, dar prea multe pentru a le putea plăti în împrejurările date. Am datorii la birt pentru hrana de toate zilele dela 25 Iunie. Cei 25 florini mi-au ajuns abia pentru chirie și Krenn. Dar păcatele vechi greu le pot ispăși. Înțeleg prin aceasta chitanțele dela Muntele de Pietate. Acestea îmi apasă sufletul. Totul a mers la jidan: haină, pantaloni, ceasornic, inel și așa mai departe, o mulțime grozavă, acuma trebuie scoase.

« Mult stimată și dragă d-le Bucevschi. Ajută-mi, prin binevoitoarea d-tale intervenție ași putea să primesc banii contra chitanțelor pe luna Septembrie și Octombrie, care ar trebui să fie numai timbrate și coramisate de Episcop. O, cât de bucurat ași plăti 5 până la 6 florini dobinzi. Sau poate d-ta ai fi așa de bun să-mi avansezi suma și să lași să-ți fie incasată apoi prin Zavadovschi dela casieria țării. Bani sunt doar buni și numai neajunsul că trebuie să aștepti încă două luni îi face atât de puțin atrăgători.

« O, cât de mulțumitor ți-ași fi dacă mi-ai procura paralele, jur că nu-mi pot ajuta altfel și sunt disperat.

« Dela tata nu pot conta nici măcar cu banii pentru drum, fiindcă de prezent are atât de multe cheltueli cu frăținii mei. Te rog, mult, fă ceva pentru mine. D-ta mi-ai fost atât de bun, fii și acuma... Pot spera? Rog a-mi răspunde imediat printr'o carte postală ca să scap cât de grabă de nesiguranța plină de chinuri. Mă încred în bună-tatea d-tale încercată și în firea d-tale de binefăcător, mă încred și mă bizui hotărît pe prietenia d-tale generoasă și în așteptarea unui cât mai grabnic și favorabil răspuns, te salut din toată inima și rămân cu devotament plin de mulțumire al d-tale sincer C. Porumbescu, VIII ¹⁾ Str. Albert Nr. 13 ».

La 31 Iulie 1881, Ciprian Porumbescu i se adresează din nou, cu următoarea scrisoare:

« Cel mai scump al meu prieten, Stăpânit de dureroasă neliniște îți scriu aceste rânduri. Ul-

tima mea scrisoare vei fi primit-o de sigur și poate că în momentul în care îți scriu acestea, însuflețit de cele mai bune speranțe, soarta mea e hotărîtă. Numai Dumnezeu știe cum privesc spre zilele viitoare fiind pe lângă toate bolnav, grav bolnav. De 3 zile tușesc cu sânge și numai mulțumită bunăvoinei unui prieten care mi-a obținut un certificat dela societatea pentru căutarea bolnavilor, sunt atât de fericit de a avea tratament și medicamente gratuite. Poți să înnebunești, când te urmărește nenorocul, nu te mai slăbește. Medicul mi-a interzis strict orice iritare, supărare și grijă. Lui i-i lesne a vorbi. Spune că mi-a plesnit o arteră în plămâni, nu în urma unui defect organic, ci în urma unei afecțiuni psihice, în special în urma unei stări sufletești vehemente care a înrăurit atât de puternic asupra mea. Trebuie să plec cât de curând la țară și să fac cură de zer. Aștept numai să-mi sosească frăținii ¹⁾ pentru a putea pleca apoi împreună cu ei (acasă). Deocamdată mă plimb în parcul « Schönborn » și beau apa « Selter ». Rugându-te încă odată a nu mă uita și de a scuza cu bunăvoință repetatele mele molestări, te salut din toată inima al d-tale sărman și bolnav C. G. Porumbescu nimic ».

N'au trecut nici 2 ani după aceste scrisori și Ciprian Porumbescu se stinge la 6 Iunie 1883 de boala care se declarase la Viena și despre care îi vorbea lui Bucevschi atât de sfâșietor.

II. *Iconostase în Bucovina*. Protectorul și prietenul lui Bucevschi, asesorul consistorial Silvestru Morariu-Andrievici, fuse numit pe ziua de 1 Aprilie 1877 arhimandrit consistorial și vicar general arhiepiscop, adică locțiitor al mitropolitului, iar la 12 Martie 1880 e numit arhiepiscop al Cernăuțului și mitropolit al Bucovinei și Dalmației.

Deodată cu creșterea influenței acestui chiriarh în afacerile bisericesti din Bucovina și prietenul său Epaminonda Bucevschi se bucură într'o mai largă măsură de sprijinul său binevoitor.

Din acest timp datează și portretul mitropolitului Sivestru, astfel cum se vede tipărit în colorii în multe case preoțești din Bucovina ²⁾.

Lui Bucevschi i se încredințează o serie în-

¹⁾ Pe fratele Ștefan care din cauza unei boli la plămâni făcea cură la Gleichenberg, însoțit de sora Mărioara, căsătorită mai târziu Rațiu.

²⁾ Cu acest portret Bucevschi a luat un premiu la o expoziție din Viena. Poate e unul din premiile de care vorbește maestrul Feuerbach în scrisoarea sa din August 1874 și Ministrul de Instrucție și Culte de atunci, izbit de asemănare, să îi exclamat: « Das ist ja der Andrievici wie er lebt und lebt ». E de regretat că Bucevschi n'a făcut și portretul întreg al acestui mitropolit în mărimea naturală pentru galeria Mitropoliei. Portretul, ce se găsește la Mitropolie e făcut după moartea mitropolitului de pictorul Maximovici.

¹⁾ Sectorul Municipiului Viena în care locuia Porumbescu.

treagă de lucrări bisericești care vor fi contribuit întrucâtva la ameliorarea situației sale materiale.

După scrisorile și actele oficiale ce ne stau la îndemână, putem preciza următoarele lucrări bisericești făcute de Bucevschi în vremea mitropolitului Silvestru:

La biserica din Rădăuți va fi început pictura poate încă înainte de 1880. Cu adresa administrației provinciale Nr. 3509 din 17 Mai 1881 i se aprobă « eine Nachtragsvergütung » für die im Collaudierungsprotokolle vom 5 November 1880 näher spezifizierten Kunstmaler-Malerarbeiten » la această biserică în suma de 200 florini.

La 31 Decembrie 1881 predicatorul Catedralei din Cernăuți, părintele Ioan Procopovici, care era totodată și preotul penitenciarului din Cernăuți, îl înștiințează pe Bucevschi, că icoanele trimise pentru penitenciar au fost primite și aprobate și-l roagă a-i trimite o chitanță timbrată pentru a i se expedia suma de 50 florini, ce i se cuvine pentru aceste icoane.

La 22 Martie 1882 protopopul Mandrilla din Rădăuți îl înștiințează pe Bucevschi că i-a trimis prin mandat poștal suma de 330 florini — după ce s'au reținut 37 florini drept cauțiune parțială — pentru lucrările de pictură la biserica din *Frătăuții vechi*. Totodată îi exprimă bucuria, că-l va putea saluta în casa sa cu ocazia călătoriei pe care Bucevschi avea să o întreprindă la Iași la sfârșitul lui Aprilie aceluiaș an.

La 1 Mai 1883 îl înștiințează tâmplarul Carl Klein din Cernăuți: « De prezent aurarul Lucinschi e în *Bălcăuți* și speră a termina auritul iconostasului până cel mai târziu la 10 l. c. ».

La 17 Iunie 1883 administrația provincială cu Nr. 5739 îl invită pe Bucevschi să pună: « Declarația definitivă de preluare pe un proces-verbal de acord referitor la executarea lucrărilor de pictură artistică pentru iconostas și alte lucrări de pictură artistică pentru biserica ortodoxă din *Suhoverhov* »; adăugând: « Anexele tehnice referitoare la executarea lucrărilor de pictură artistică pentru bisericile ortodoxe din *Solca* și *Gura Humorului*, împreună cu proiectele proceselor-verbale de acord în chestie, vă vor fi comunicate d-voastră separat în curând ».

La 18 August 1883 administrația provincială cu Nr. 7929, îi încredințează executarea lucrărilor de pictură artistică la Gura Humorului.

O chitanță iscălită de Bucevschi cu data Cernăuți 5 Aprilie 1887, confirmă primirea sumei de 97 florini: « Ca preț pentru lucrările de pictură artistică executate la iconostasul bisericii ortodoxe din *Solca* ».

La 5 Iulie 1883, Cassandra Buberl, mare proprietară din *Bobești* îl întreabă pe Bucevschi când și cum intenționează să aducă icoanele încolo, deoarece « clădirea bisericii va fi curând ter-

minată, la 27 August a. c. am dori să facem târnosirea ei ».

La sfârșitul anului 1883 Bucevschi răspunde la scrisorile Comitetului pentru clădirea bisericii din *Poiana-Stampi* din 9 și 23 Noembrie, arătând că e gata să execute în afară de tablourile din iconostas și celelalte picturi necesare. « În ce privește prețul nu am eu căderea să-l prevăd, fiindcă eu trebuie să mă orientez după devizul d-voastră. Prețul e foarte diferit, dela 1.000 florini până la 6.000 florini și mai mult (și pentru a fixa prețul

Mântuitorul (din altarul catedralei dela Zagreb)
de Bucevschi

nu cunosc nici dorințele d-voastră și nici mijloacele ce vă stau la dispoziție). Dacă aș trebui să execut lucrările la fața locului, v'ăș ruga să mi se pună la dispoziție o locuință și un local luminos pentru lucru, compus din trei piese, precum și ajutorul comunei pentru a nu pierde vremea cu grijile menajului. Aștept prin urmare dela Onor. Comitet însărcinat cu clădirea, devizul pentru a putea să declar dacă pot accepta lucrul pentru prețul fixat sau nu ».

La 20 Ianuarie 1885 «Vergolder»-ul Luczynski îl înștiințează că, după informațiunile ce le are, Bucevschi are să primească în scurtă vreme cauziunea pentru biserica din *Banila pe Ceremuș și Ceahor* și-l roagă să-i achite atunci onorarul.

La 27 Iunie 1885 administrația provincială îl înștiințează cu Nr. 6869, că-i încredințează executarea lucrărilor de pictură pentru iconostasul bisericii din *Tereblecea*: «Contra prețului pretins de 900 florini, precum și livrarea mobilierului contra prețului de 575 florini».

La 11 Noemvrie 1887 administrația provincială îi ordonânțează cu Nr. 12.906, plata a unui rest pentru icoanele iconostasului bisericii din *Ciudei*, în suma de 1026 florini.

Eusebie Sorocean și Orest Luția mai înșiră între iconostasele pictate de Bucevschi, următoarele: *Coșciuia, Revna, Coniatin și Berhomet pe Siret* și mai putem adăuga și noi: *Storojineț*.

Constatăm deci deocamdată în baza documentelor ce le avem, că în afară de iconostasele arătate în epoca precedentă, Bucevschi a lucrat sub păstorirea mitropolitului Silvestru cel puțin aceste 18 iconostase și picturi de biserici. Sunt însă sigur că numărul lor e mai mare și că mai târziu se vor constata încă și alte lucrări bisericesti executate de Bucevschi în Bucovina.

Lista lor ar putea fi completată numai după dosarele consistorului, ale guvernului provincial și ale direcțiunii fondului bisericesc.

Tot solitudinii mitropolitului Silvestru se datorește și raportul înaintat consistorului la 1887 asupra curățirii și restaurării picturii murale din ctitoria lui Luca Arbore din satul Arbore¹⁾ în care Bucevschi ne spune: «Lucrul acesta nu se poate încredința ori și cui, pictura e prea prețioasă ca să se poată da ca obiect de încercare oricărui zugrav de rând, care fără cunoștinți, fără pietate pentru un monument atât de prețios, cu restaurarea sa ar ruina tot și deplin, după cum ne arată probele de restaurare, care se află în pronaosul bisericii din Arbore. Ca să se continue în modul acesta ar fi un vandalism, care nici prezentul, nici viitorul nu ni l-ar putea ierta. Mai bine să rămână picturile aceste vechi sub pătura scutitoare de murdărie, căci încă și așa se prezintă mărețe, decât să iasă la lumină în mod care vatămă tot simțul estetic»...

Din cele arătate până acuma vedem că Epaminonda Bucevschi era de o sânguință și productivitate extraordinară. Câte zile de muncă încordată nu va fi trebuit să petreacă pentru a zugrăvi aceste iconostase și biserici — de multe ori chiar la o lumină insuficientă și în umezeală — pentru a câștiga modestele sume, pe care guvernul provincial de atunci binevoia să i le probe. De câteori

¹⁾ Publicat de mine în revista «Făt-Frumos» 1932, pag. 188 și 189.

nici nu se va fi putut odihni după munca sa încordată și va fi fost lipsit și de o hrană corespunzătoare.

Nu e deci de mirare că într'o zi — la Poiana-Stampi — puterile sale, slăbite printr'o muncă atât de încordată și prin privațiunile ce și le-a impus, îl părăsesc și că, după alți câțiva ani de muncă, se stinge, doborât de ftizie, în vârstă de numai 48 ani.

III. *Portretul lui Ștefan cel Mare*.¹⁾ Pentru a picta iconostasele și bisericile din țara lui, Bucevschi stătea în repetate rânduri timp mai îndelungat în Bucovina, fără a-și părăsi locuința din Viena. La Cernăuți era de obicei oaspele mitropolitului Silvestru și locuia în reședința mitropolitană.

Aici avea să facă cunoștința unei personalități proeminente din România de ieri, cunoștință ce avea să fie de mare însemnătate în viața sa.

În luna Septemvrie 1881 mitropolitul Silvestru primi vizita episcopului de Roman Melchisedec²⁾, mare cărturar și membru al Academiei Române. Episcopul Melchisedec ne mărturisește³⁾, că a fost primit cu dragoste adevărat frățească pentru care nu-l va uita pe mitropolitul Silvestru niciodată.

Interesându-se mai de aproape de vechile documente ce se găsesc la Mitropolia din Cernăuți, episcopul Melchisedec a descoperit aici vestitul evangheliar manuscris, dăruit de Ștefan cel Mare Mănăstirii Humorului în anul 1473, adică în cam al XVI-lea an al Domniei sale și un al doilea evangheliar, scris cu cheltuiala mitropolitului Grigorie⁴⁾ și dăruit Mănăstirii Voronețului pe la 1550. Importanța descoperirii evangheliarului lui Ștefan cel Mare consta în faptul că conținea portretul marelui Domn, pictat de un iscusit pictor contemporan. Marele Ștefan era reprezentat în genunchi, oferind evangheliarul Sfintei Fe-

¹⁾ Vezi articolul meu: *Pictorul Bucevschi și portretul lui Ștefan cel Mare* (1881—1884) în revista «Făt-Frumos» 1934, pag. 17—20, 57—62, 97—102 și broșura mea: *De-ale pictorului Epaminonda Bucevschi*, extras din revista «Făt-Frumos», Cernăuți. Tiparul «Glasul Bucovinei» 1934.

²⁾ Melchisedec Ștefănescu (născut la 1822 în Gârcina, jud. Neamț, † 1892 și înmormântat în grădina fundației sale din Roman) a făcut studii superioare teologice la Chiev (1848 și u.). A fost membru al Divanului ad-hoc, luptător neobosit pentru Unire. Ministru în întâiul cabinet Kogălniceanu (1861), membru al Academiei Române (1870). A îmbogățit literatura, în special cea bisericască și istoria bisericască. A fost o adevărată fală a bisericii române, atât prin cultură cât și prin pilda vieții sale neprihănite.

³⁾ În memoriul său înaintat Academiei Române și publicat în *Analele ei* seria II, Tom. IV, pag. 18.

⁴⁾ Grigore II (Roșca), mitropolit al Moldovei de două ori la 1551 și 1558, mort după cum zice epitaful său dela Voroneț la 1570.

cioare pe tron cu pruncul Isus în brațe. Cu toate că Ștefan cel Mare era reprezentat în acest tablou, contrar portretului « tradițional », fără barbă, blond, cu fața buclătată (grăsulie) și rubicondă, și se deosebea în mod esențial de portretul cunoscut până atunci, pictat de G. Asachi, care-l reprezenta cu barbă. Episcopul Melchisedec își dădu imediat seamă că are înaintea sa adevăratul portret al lui Ștefan cel Mare. Și mitropolitul Silvestru « a rămas plin de bucurie de această mare comoară națională ». În această convingere episcopul Melchisedec va fi fost poate întărit și de pictorul Bucevski, pe care numai atunci îl cunoscuse la mitropolitul Silvestru și-l apreciază ca pe un pictor « care cunoaște arta cu profunditate și are la dispozițiunea sa mai multe documente privitoare la această operă »¹⁾.

Episcopul Melchisedec trebui neapărat să comunice această importantă descoperire Academiei Române al cărei membru era. Ambii chiriarhi îl însărcinară pe pictorul Bucevski să « scoată facsimile și deseme de pe această evanghelie », iar Bucevski se și achită de această însărcinare, trimițându-i episcopului Melchisedec numai la vreo câteva săptămâni un album « compus din 8 piese, însoțit și de o scrisoare » pe care episcopul le primește la 2 Noemvrie 1881, confirmând primirea lor. Episcopul Melchisedec își prezintă la câteva zile albumul și memoriul. În acest memoriu episcopul arată importanța descoperirii făcute la Cernăuți, îndeosebi a portretului marelui erou, pe care-l găsește autentic. Pentru autenticitatea portretului, episcopul arată că toate icoanele din evangheliar sunt făcute de un pictor distins, că vârsta eroului, în care e reprezentat, corespunde cu epoca vieții sale, când s'a scris evangheliarul, că trăsăturile fizionomice corespund însușirilor eroului, că costumul în care e reprezentat e cel contemporan și că evangheliarul a fost chiar în mâna Domnului, care-l comandase. La aceste considerente, episcopul Melchisedec adaugă că pictorul Bucevski a descoperit în urmă la Mână-

stirea Putna pe o icoană cusută (aer), dăruită Mânăstirii de marele Ștefan, un alt portret al acestui Domn, având aceleași semne caracteristice ca și cel din evangheliar și că pictorul a comunicat un facsimil după această icoană membrului Academiei, d-lui Nicolae Ionescu¹⁾.

În adevăr, în cursul lunei Octomvrie 1881 pic-

Altarul catedralei dela Zagreb, pictat de Bucevski

torul Bucevski n'a făcut numai cele 8 facsimile, prezentate episcopului Melchisedec, ci a continuat să adune în Bucovina, la Mânăstirea Putna și poate că și în alte locuri, material pentru a dovedi că evangheliarul dela Humor reprezintă adevăratul

¹⁾ Ar rezulta că Bucevski va fi cunoscut încă mai înainte acest portret și că făcuse cercetări în această privință.

¹⁾ Născut la 1820, † 1905, profesor de istoria universală la Universitatea din Iași, orator apreciat, senator, Ministru de Externe (1876—1877), membru al Ateneului Român și al Academiei Române. (Dicționarul istor. geogr. Gh. Adamescu).

portret al lui Ștefan cel Mare. Cercetările sale n'au rămas fără succes. La mănăstirea Putna într'o bașcă¹⁾ Bucevschi găsește un aer vechiu pe care e cusut portretul lui Ștefan cel Mare cu barba rasă, fața plină și părul blond ca și în evangheliar. Iată ce comunică pictorul Bucevschi în această privință d-lui Nicolae Ionescu:

« Am cercetat și am aflat un tablou, cusut cu fir de argint și de aur și cu puține mătăsuri colorate, care reprezintă pe Mântuitorul răstignit, încunjurat de 8 persoane jelitoare. Pe marginea dreaptă și stângă, în format cu mult mai mic decât persoanele tabloului, se află un portret bărbătesc de-a dreapta, iar de-a-stânga un portret femeiesc, ambele în pozițiunea îndatinată cu a donatorilor, iar în partea de jos a tabloului se află un șir, cusut cu fir de aur cu inscripțiunea slavonă, care ne spune că acest aer e dăruit de Ion Ștefan Voevod, fiul lui Bogdan Voevod, Mănăstirii Putna la anul 7008 (1500 d. Hr.), deci puțini ani înaintea morții eroului nostru. Fără îndoială figurile donatorilor reprezintă pe Ștefan Vodă și pe soția sa Maria ».

Memoriul episcopului Melchisedec, citit în ședința din 13 Noemvrie 1881, făcu senzație nu numai în sânul Academiei, ci și în întreaga țară. Președintele Academiei, Ion Ghica, și membrii ei Nicolae Ionescu și Dim. Sturdza erau pătrunși de importanța descoperirii... Dimitrie Sturdza declară că nu cunoaște o descoperire mai importantă ca aceea a P. S. S. Episcopului de Roman.

Dar nu toți membrii Academiei fură de aceeași părere.

În ședința Academiei din 27 Noemvrie 1881 B. P. Hașdeu se declară convins că tabloul din evangheliar nu-l reprezintă pe Ștefan cel Mare, aducând în sprijinul tezei sale următoarele argumente: 1. Faptul că tabloul nu se găsește la începutul, ci la sfârșitul manuscrisului și că e neterminat, având un loc gol, dovedește că n'a fost făcut sub Ștefan cel Mare, ci mai târziu, sub Petru Rareș, reprezentându-l prin urmare pe acesta. În manuscrisurile evului mediu, cel ce donează o carte unei biserici, nu era zugrăvit la sfârșitul, ci în fruntea cărții. Ștefan cel Mare n'ar fi donat un evangheliar, în care tocmai portretul său n'ar fi fost deplin gata; 2. Tabloul din evangheliar nu e făcut de același pictor, care i-a zugrăvit pe evangheliștii din evangheliar. Tabloul Domnului arată mai multă artă decât portretele evangheliștilor. Chiar și deosebirea în nuanța colorilor dovedește acest lucru. Portretul este făcut pe contra pagina unei pagini scrise; nu-i deci nicio îndoială, că posterior epocii lui Ștefan cel Mare; 3. Portretul publicat de Asachi, care-l reprezintă pe Ștefan cel Mare cu barbă, are o bază, căci e făcut după cel găsit în biserica dela Bădeuți (Bucovina), fondată de Ștefan cel Mare, unde se găsesc și

portretele familiei Domnești din acea epocă fără niciun anacronism în inscripțiuni. Figura imberbă și rubicundă din evangheliar nu-l amintește pe Ștefan cel Mare, care-i mai bine închipuit la Bădeuți, sub aerul de călugăr șiret. Într'adevăr, Ștefan cel Mare pe tronul papal ar fi fost un Sixt V; 4. Portretul dela biserica Sfântului Nicolae dela Iași nu poate face dovadă. Acest tablou prezintă mai multe anacronisme. Doamna Eudoxia, care e zugrăvită lângă Domn, era moartă când s'a început clădirea bisericii. Apoi ce cată Eudoxia acolo unde se află Bogdan, care nu e fiul ei, ci al Mariei? Toate aceste anacronisme dovedesc că tabloul a fost zugrăvit de vreun pictor mai târziu, care nu-l cunoștea pe Ștefan cel Mare; 5. Asupra epitafului, aflat de pictorul Bucevschi la Putna, nu se poate pronunța, până l-ar avea de față. Un astfel de epitaf nu se face într'un an sau doi. S'a putut foarte bine ca epitaful, pus în lucrare sub Ștefan cel Mare să se termine abia sub Petru Rareș, așa că inscripția să fie dela Ștefan cel Mare, iar portretul să fie al lui Petru Rareș. Concordanța dintre portretul din evangheliar, dela Sfântul Nicolae din Iași, și epitaful aflat de Bucevschi, e singurul argument pentru autenticitatea portretului din evangheliar.

Dar tabloul dela Sfântul Nicolae prezintă anacronismele, menționate și epitaful ar trebui examinat de aproape ca și evangheliarul, pentru a se vedea ori de figura lui Ștefan cel Mare nu este posterioară inscripției.

Cu toate argumentele prin care membrii T. Maiorescu, Gh. Chițu, Nicolae Ionescu și Dim. Sturdza căutau să-l convingă pe B. P. Hașdeu despre autenticitatea portretului lui Ștefan cel Mare din evangheliar, B. P. Hașdeu nu se lăsa convins, fiind întărit în părerea sa printr'o copie a unui pretins portret al lui Ștefan cel Mare din biserica dela Bădeuți¹⁾ și printr'o informație greșită dela membrul Academiei Simion Florea Marian, pe care o comunică în ședința din 18 Decemvrie 1881, că toate portretele lui Ștefan cel Mare dela Bădeuți, Voroneț și Sfântul Ilie sunt cu barbă.

Pentru a pune capăt acestei controversse Ministerul Cultelor și al Instrucțiunii Publice de atunci, V. A. Urechia, care totodată era și secretarul general al Academiei Române, decide să se adreseze pictorului Bucevschi să vină între 20 și 23 Decemvrie 1881 la Iași. Prin adresa acestui Minister Nr. 18.043 din 15 Decemvrie 1881 se determină scopul venirii sale, astfel: « unde aveți să fiți consultat la lucrarea de restaurare a Mănăstirii Sf. Nicolae, fondată de Ștefan cel Mare ». Totodată e înștiințat că i se pune la dispoziție

¹⁾ Ce i-a fost pus la dispoziție de George Hurmuzachi, președintele Societății pentru literatura și cultura română din Bucovina.

¹⁾ Pivnița boltită.

suma de 250 lei, în bilete ipotecare, cheltueli de transport, iar pe timpul șederii în Iași i se va servi o diurnă de 40 franci pe zi și costul întoarcerii ¹⁾.

În ședința Academiei din 11 Decembrie 1881, secretarul general V. A. Urechia, Ministrul de Culte, relatează că după dorința Academiei a trimis pictorului Bucevschi parale de drum ca să vină între 20—23 Decembrie la Iași, să se pună la dispoziția Academiei împreună cu arhitectul Ministerului pentru ridicarea cafaselor ²⁾ și luarea celorlalte dispoziții relativ la portretele murale.

În corespondența ce ni s'a păstrat se găsește și scrisoarea pe care mitropolitul Silvestru i-o adresează lui Bucevschi în această chestiune la Viena cu data Cernăuți 25 Noembrie—7 Decembrie 1881. O reproducem întocmai fiindcă dânsa caracterizează atât de bine atât încrederea desăvârșită, pe care mitropolitul o avea în mării noștri bărbați de atunci cât și sentimentele de dragoste părintească, ce le nutrea față de pictorul Bucevschi:

« Iubite Epaminonda! Aseară a sosit secretarul Academiei Române d-l Nicolae Densușianu, care mi-a adus două epistole, una adevă delă Principele Ioan Ghica, președintele Academiei, iar alta delă P. S. S. Episcopul Melchisedec.

« În aceste epistole mă poftesc amândoi, ca cu o persoană de încredere să li trimit Tetraevangelul pentru studiul critic și deciziunea Academiei.

« N'am trimis o persoană de încredere de aici, ci încrezându-mă în Plenipotențiatul Academiei am dat cartea la mâna d-lui Densușianu.

« De asemenea în amândouă epistolele mă poftesc, ca să-ți scriu d-tale și să te înduplec, ca îndată după primirea înștiințării să pleci la București, unde ești de neapărată trebuință spre darea socotinței la respectiva deciziune a Academiei.

« Spesele călătoriei și osteneala se va remunera deplin din partea Academiei, și deoarece d-l Densușianu telegrafiază astăzi la București, ca pe calea telegrafică să trimită banii la Viena la reprezentantele României d-l Balașianu, așadar cred că împreună cu epistola mea va sosi și asignarea banilor pentru d-ta.

« Așadar nu întrelăsa prilejul acesta binevenit, de a te da cunoscut în București, prin care venitorul ți se va putea asigura.

« Toate cele ce vei crede că-ți vor fi de lipsă în scopul indicat, să ți le iai cu d-ta. Călătoria se vede, că o vei face de-a dreptul prin Ungaria.

« În fiecare caz să mă înștiințezi cu câteva cuvinte, pentru că eu răspunzând d-lor Ghica și Melchisedec i-am asigurat că în 5—6 zile vei fi

în București. Afacerea este urgentă pentru Statuă ¹⁾, a cărei finalizare s'a sistat. Fii sănătos și voios Silvestru » ²⁾.

În ședința Academiei din 24 Ianuarie 1882 secretarul general V. A. Urechia îl prezintă pe Bucevschi ca « artist pictor, care a binevoit a aduce Academiei copiile de pe portretele de Domni, făcute în Bucovina și Iași și proprii a servi Academiei la desbaterile sale asupra portretului lui Ștefan cel Mare ».

La învitarea Academiei Bucevschi prezintă 9 copii după portretele murale și dă următoarele informații ³⁾:

Mitropolitul Silvestru Morariu

Portretele lui Ștefan Vodă dela Voroneț, Sfântul Ilie dela Pătrăuți pe Suceava și dela Sfântul Dumitru din Suceava sunt toate fără barbă.

¹⁾ Statuia lui Ștefan cel Mare dela Iași. Lucrarea a fost sistată pentru a se vedea dacă Ștefan cel Mare trebuie înfățișat cu barbă sau nu.

²⁾ De văzut în această privință și corespondența între mitropolitul Silvestru și episcopul Melchisedec în Const. C. Diclescu: *Din corespondența episcopului Melchisedec*. București, « Tipografia Cărilor bisericești » 1909, pag. 69, 70, 73, 74, 75, 76. La 23 Decembrie 1881, episcopul Melchisedec îi scrie mitropolitului Silvestru:

« Despre d-l Bucevschi știu de când eram la București, că Ministrul de Culte i-a trimis bani de drum ca să vină de-a dreptul la Iași pe la 20 ale luni curente, unde are să vie și Ministrul, ca să studieze un portret al Marelui Ștefan, ce se zice că este pe pârtele bisericii Sf. Nicolae Domnesc din Iași spre a se putea completa noțiunile despre portretul în chestiune.

« Ministrul mi-a promis, că dela Iași va veni pe la mine împreună cu d-l Bucevschi ».

³⁾ Reproduse după procesul-verbal al ședinței Academiei din aceeași zi.

¹⁾ Profesorul Eusebie Sorocean, pag. 14.

²⁾ Loc în biserică, închis cu grilaj de lemn, rezervat femeilor (spre a nu fi văzute de bărbați).

Unul singur dela Voroneț are puțină barbă, abia însemnată. Că este tot al lui Ștefan cel Mare probează inscripțiile bisericii.

Prezentând apoi copiile a 3 portrete dela Sfântul Nicolae din Iași ¹⁾, Bucevschi le crede făcute în timpul lui Duca Vodă, pe când cel dela Voroneț este cel mai vechiu portret al lui Ștefan Vodă. Portretul dela Sfântul Dumitru din Suceava, are inscripția din timpul lui Petru Rareș.

Bucevschi prezintă apoi o copie de pe portretul lui Petru Rareș dela Mănăstirea Humorului și o copie a portretului mitropolitului Grigorie dela Voroneț.

La întrebarea d-lui V. A. Urechia dacă Bucevschi ne poate da oarecari informații asupra portretelor lui Ștefan cel Mare dela Bădeuți, de care se folosește d-l B. P. Hașdeu în argumentarea sa, pictorul Bucevschi răspunde că el însuși a făcut copia d-lui Hașdeu, însărcinat de d-l Hurmuzaki ²⁾ din Cernăuți. Adaugă însă scuza: «Pe atunci eram foarte tânăr ³⁾. Mai târziu am mers iarăși la Bădeuți și voind să mă încredințez, dacă portretul zis al lui Ștefan cel Mare era o pictură veche, am aflat că a fost zugrăvit de un biet zugrav, care și azi trăiește la Siret. Ștergând pictura nouă am aflat, că a fost odinioară un portret al lui Ștefan cel Mare acolo, dar nu mai rămăsese din el, decât o bucată din frunte și coroana. Zugravul dela Siret și l-a închipuit cum a crezut ⁴⁾».

După ce și membrul Academiei Gr. Tocilescu supuse Academiei patrafirul dela Dobrovăț, pe care este cusut un portret al lui Ștefan cel Mare asemănător cu cel din evangheliarul dela Humor; B. P. Hașdeu se declară convins că portretul din evangheliarul dela Humor este al lui Ștefan cel Mare, iar Dim D. Sturdza recapitulează mersul desbaterilor de până acuma după cum urmează:

1. În urma explicațiilor d-lui Bucevschi, portretul dela Bădeuți e înlăturat cu desăvârșire.

2. Se constată asemănarea portretului din evangheliar cu cel de pe patrafirul dela Dobrovăț și cu cel de pe aerul dela Putna, descoperit de Bucevschi. E prin urmare adevăratul portret al lui Ștefan cel Mare.

3. Portretul mural dela Humor prezentat în copie de Bucevschi e portretul lui Petru Rareș.

¹⁾ Reprezentând pe Ștefan cel Mare, fiul său Bogdan și pe Doamna Eudochia.

²⁾ Am arătat mai sus, că e vorba probabil de Gheorghe Hurmuzachi.

³⁾ Probabil încă în anul 1868, când a făcut și copia portretului mitropolitului Dosoftei după fresca dela Sfântul Gheorghe din Suceava.

⁴⁾ Cătoră lui Ștefan cel Mare dela Bădeuți a fost distrusă în războiul mondial; cf. Leca Morariu: *Ce-a fost odată*. Din trecutul Bucovinei, Cernăuți 1922. Institut de Arte Grafice «Glasul Bucovinei», pag. 37—65.

D-l Sturdza adaugă apoi: «d-l Bucevschi pleacă la Viena și deocamdată nu se poate face nimica. Dar d-l Bucevschi să ne mai revină curând, să ne dea sfat cui să dăm spre decopiere exactă evangheliarul dela Humor și cu cine să pregătim imprimarea opului... D-l Bucevschi ar face lucru direct și fără fotografie»...

D. Sturdza cere ca guvernul să nu se dea îndărăt și să acorde Academiei pentru tipărirea evangheliarelor 50.000 sau poate chiar 100.000 lei. Bucevschi cu ocazia plecării sale la Viena să fie însărcinat a pregăti copia exactă pentru tipărirea evangheliarului dela Humor și a celui din biblioteca din Viena tot dela Ștefan cel Mare.

La 23 Februarie 1882 secretarul general V. A. Urechia dă cetire raportului asupra activității Academiei în cursul anului încetat, relevând, că cele mai multe din cele 40 ședințe fură necesitate de desbaterile, care au interesat întreaga Românie, asupra comunicatului P. S. S. Episcopului Melchisedec asupra adevăratului portret al lui Ștefan cel Mare.

După o mulțumire adresată mitropolitului Silvestru pentru trimiterea evangheliarului dela Humor, raportul continuă:

«Ministerul Cultelor a pus de asemenea la dispozițiunea noastră unele odoare bisericesti și mai ales abilul penel al merituosului artist român d-l Bucevschi, carele a decopiat mai multe portrete murale și inscripțiuni, care ornează acum galeria noastră și fură proprii a oferi prețioase elemente la interesantele desbateri...»

«Este de dorit ca Academia să dispună de mijloace pentru a publica diversele evangheliare Ștefaniene și pentru reproducerea portretelor și a operelor de artă».

Comisiunea însărcinată cu examinarea lucrărilor delegațiunii din anul trecut conchide în raportul prezentat în anexa 7 la punctul IV:

«În lipsa de mijloace pentru a realiza patriotica dorință de-a arăta pe Ștefan cel Mare și ca protector al artelor, credem că Academia s'ar mulțumi deocamdată... a se edita un volum uzual pentru vulgarizarea descoperirilor, cuprinzând portretul lui Ștefan cel Mare și edificiile principale, înălțate de el».

Comisiunea specială însărcinată cu socotelile și preliminările bugetului pare a nu fi găsit mijloacele necesare nici pentru acest redus desiderat ¹⁾.

¹⁾ Poate în urma acestor împrejurări Bucevschi va fi luat deciziunea «unei mici publicațiuni a evangheliarului dela Humor, care-i absoarbe toate mijloacele pecuniare», după cum mărturisește într'o adresă trimisă unui director din Ministerul Cultelor pentru a i se «asemna restul banilor», ce i se mai cuvenea dela Ministerul Cultelor și care publicație va fi rămas din lipsa mijloacelor în cartoanele lui Epaminonda Bucevschi, și apoi se va fi pierdut, ca multe alte lucrări. (Revista «Făt-Frumos», 1933, pag. 151).

«Albumul» lui Bucevschi, prezentat de episcopul Melchisedec Academiei în ședința din 13 Noemvrie 1881, trecut în lista cărților dăruite Academiei dela 1 Aprilie 1881 până la 31 Martie 1882 ¹⁾ ca dăruit de episcopul Melchisedec, avea următoarele 8 foi volante:

I. Din evangheliarul Marelui Ștefan dela Humor.

1. Facsimile de pe o însemnare istorică în limba slavonă din anul 1538 referitoare la salvarea evangheliei de către Petru Rareș.

2. Facsimile de pe o altă notiță istorică, ce se află chiar la începutul tetraevanghelului scrisă în anul 1657 de însuși George Ștefan, Domnul Moldovii, referitoare la răscumpărarea evangheliei dela generalul ardelean «Kimen Ianaș» (Kemeny Ianoș), care bătând pe Cazaci le-a luat prăzile.

3. Facsimile de pe notița ce se află la finele evangheliei dela Ioan, scrisă de însuși caligraful întregului tetraevanghel. În ea se spune că evangheliarul e scris din ordinul Marelui Ștefan de ieromonahul Nicodim în anul 1473.

4. Dispozițiunea tabloului întreg dela finele evangheliarului în care este și portretul Marelui Ștefan.

5. Facsimile a părții din acest tablou, care reprezintă numai portretul lui Ștefan, oferind evangheliarul.

6. Facsimilele inițialelor și ale ornamentelor aflătoare în tetraevangheliar.

7. O fotografie de pe portretul lui Ștefan cel Mare, scoasă de pe aceeași icoană din evangheliar.

II. Din evangheliarul mitropolitului Grigorie dela Voroneț:

8. Facsimile de pe icoana Sfântului Daniil, cum se înfățișază pe ferecătura acestui evangheliar.

La Academia Română aceste 8 foi nu se mai păstrează ca un tot întreg.

În secția *stampelor*, piesa Nr. 4 a albumului, făcută cu penița în negru e inventariată la Nr. 3.927 B C VIII 48. Aceeași piesă, lucrată în colorii, e încadrată și atârână pe un perete al scării mari purtând Nr. 165. Ea pare a fi făcută tot de Bucevschi.

Piesa Nr. 5 a albumului, făcută în colorii pe un carton e inventariată la aceeași secție la Nr. 3854 A C VII 9.

Piesele, 1, 2, 3, 6 și 7 ale albumului se păstrează însă, la secția *manuscriselor*, într'o mapă, fără niciun discernământ, împreună cu alte multe foi referitoare la cărți vechi bisericești.

Piesa Nr. 8 n'am putut-o afla la aceste 2 secții. La secția *manuscriselor* se găsește în aceeași mapă o fotografie a ferecăturii evangheliei dela Voroneț cu chipul Sfântului Daniil.

Din copiile portretelor murale, prezentate de

Bucevschi în ședința Academiei din 24 Ianuarie 1882, 4 piese sunt atârinate pe pereții scării mari și 3 piese pe pereții scării mici.

Pe pereții scării mari se găesc următoarele copii-portrete: al lui Ștefan cel Mare dela Sfântul Nicolae din Iași, inventariat sub Nr. 40, al lui Bogdan III, din aceeași biserică, inventariat sub Nr. 177, al Doamnei Eudochia, din aceeași biserică, inventariat sub Nr. 187 și al lui Ștefan cel Mare dela Voroneț, inventariat la Nr. 180.

Episcopul Melchisedec

Pe pereții scării mici se găesc copiile portretelor: al lui Ștefan cel Mare dela Sfântul Dumitru din Suceava, inventariat sub Nr. 41, al lui Petru Rareș din biserica Mănăstirii Humorului, inventariat sub Nr. 184, și al mitropolitului Grigorie dela biserica din Voroneț, inventariat la Nr. 52.

Lipsesc însă copiile portretelor lui Ștefan cel Mare din biserica din Pătrăuți pe Suceava și dela Sfântul Ilie, prezentate de Bucevschi.

Dacă Academia Română a fost silită din cauza mijloacelor restrânse să se mulțumească numai cu aceste lucrări, episcopul Melchisedec a ținut să aibă un portret al lui Ștefan cel Mare făcut în figura întregă și în mărime naturală de Bucevschi.

Din corespondența ce există rezultă că Bucevschi a livrat acest portret în Martie 1884, împreună cu mai multe fotografii luate după acest tablou și că episcopul Melchisedec a fost foarte mulțumit de această lucrare. În ziua deschiderii sesiunii, la 6 Martie 1884, a prezentat o fotografie Academiei și toți cei prezenți la Academie au exprimat că este nimerit și că doresc să aibă câte o fotografie.

¹⁾ Analele Academiei, seria II, Tom. IV, pag. 217.

Costul acestui portret în sumă de 892 franci, calculați în aur, a fost achitat de episcopul Melchisedec prin Banca Română din București.

Acest portret se găsește astăzi la fundația episcopului Melchisedec din Roman ¹⁾.

Hasdeu l-a reprodus în « Revista Nouă » Nr. 11 din 1888.

Episcopul Melchisedec a mai comandat și icoana Sfântului Daniil după motivele evangheliarului dela Voroneț.

Nu putem ști dacă a fost executată și unde se găsește.

La Iași Bucevschi fusese nu numai în Decembrie 1881, ci, după cum rezultă dintr'o scrisoare a protopopului I. Mandrilla, și spre sfârșitul lui Aprilie 1882. Va fi restaurat el atunci portretele murale sau va fi făcut și alte lucrări? Iată o chestiune care nu e încă lămurită.

IV. *Iconostasul dela Zagreb.* În anul 1883 Bucevschi primește o comandă de mare importanță: Zugrăvirea Catedralei sârbești din Zagreb.

Va fi primit această comandă în urma legăturilor ce le avea cu colonia sârbească din Viena sau în urma recomandărilor înaltului său protector, mitropolitul Silvestru, care totodată era și mitropolitul Dalmației având câte un episcop sufragan sârb la Zara și Cattaro?

În privința acestei chestiuni n'avem nicio indicație.

Tit Popescul și Eusebie Sorocean precizează numai atât:

« Penelul său a produs multe lucrări de valoare pentru biserica sârbească. În urmă primi să execute și lucrările de-o însemnătate așa de mare, precum e Catedrala episcopală din Zagreb, iconostasul, pictura decorativă și arhitectonică ».

Prin bunavoință a colegului meu Gh. Nedici am putut să obțin și câteva fotografii a celor mai importante tablouri din acest iconostas.

Din corespondența ce ni s'a păstrat putem spiciu câteva amănunte referitoare la executarea acestor lucrări.

În ciorna unei scrisori, fără dată, către d-l « Dombaumeister » H. Bolle, arhitectul Catedralei, originar din Bonn, Bucevschi îi confirmă primirea sumei de 300 florini trimisă în contul celor 2 tablouri pentru iconostas și-l anunță că a și început lucrarea lor, sperând că le va putea termina până la sfârșitul lui Iulie ²⁾. Bucevschi declară totodată că e gata să vină, dacă va fi invitat, cât de curând la Zagreb.

La 17 Ianuarie 1884 d-l Bolle îi răspunde din Zagreb că ambele tablouri avizate n'au sosit încă. Imediat ce vor sosi îl va înștiința. Totodată îi va comunica dimensiunile pentru celelalte tablouri,

fiind anticipat convins că lucrarea va fi deplin corespunzătoare ¹⁾.

La 25 Ianuarie 1884 ajutorul d-lui Bolle, un domn Hector v. Eckhel, îl întreabă la cât evaluează tabloul Sfintei Treimi din iconostas, deocarece un membru al comunității intenționează să-l doneze bisericii, adică să achite comunității costul lui. Membrul e dispus a face o plată în plus pentru un decor mai bogat al tabloului.

O altă ciornă a lui Bucevschi, fără dată, arată că trimite în anexă contrainscrisul ²⁾ și că e hotărât să vină la Zagreb în luna Mai ³⁾, sperând că până atunci va fi terminat lucrările aproape în întregime. Cu modalitățile fixate e înțeles. Ar dori numai ca să fie modificate condițiile de plată — dacă e posibil — astfel că până la terminarea lucrărilor să i se trimită lunar suma de 200 florini pentru cheltueli curente. Atelierul său modest a devenit neîncăpător pentru tablourile mari și e nevoit a închiria pentru durata acestor lucrări un atelier mai mare. Continuă apoi astfel: « Tablele de lemn, aurarii, modelele, tâmplarii îmi fac cheltueli destul de mari; prevăd însă că nu voi putea trimite în fiecare lună lucrările mele la Zagreb pentru a garanta sumele ce-mi sunt necesare, fiindcă nu pot lucra la un singur tablou, până ce-l termin ca bun pentru expediere, ci mă gândesc a începe mai multe și a lucra când la unul când la altul, până ce termin un număr mai mare, putând astfel progresa mult mai repede. De aceea mi-ar conveni dacă modestului meu capital de exploatare i s'ar adăuga suplimentul de 200 florini la prima fiecărei luni, începând dela 1 Februarie ⁴⁾. Mă oblig a mă ocupa exclusiv cu lucrul iconostasului din Zagreb până la terminare și sper în cel mult două luni să vă livrez la Zagreb un număr suficient de tablouri pentru avansurile lunare trimise și ce mi se vor trimite. Am făcut destule lucrări pregătitoare și sper că voi progresa repede.

La 29 Februarie 1884 ajutorul Hector v. Eckhel îi răspunde că a raportat imediat comunității ortodoxe sârbești modificarea dorită a modalităților de plată. Comunitatea fiind de acord, îi promite a îngriji să primească la începutul fiecărei luni 200 florini.

La 31 Mai 1884 un domn M. Bastaic îi comunică lui Bucevschi că la 5 Iunie, când Bucevschi intenționa să vină la Zagreb, se deschide dieta croato-slavonă și-i recomandă a reține de vreme locuință sau a-i scrie.

În sfârșit, ni s'a mai păstrat ciorna fără dată a unei scrisori de o rară gingășie și delicatețe adresată de Bucevschi parohului Catedralei. Ea ne

¹⁾ Acest splendid portret ar merita mai multă atenție. Ar trebui expus în vreun muzeu.

²⁾ În anul 1883 ?

¹⁾ « Da ich im Vorhinein überzeugt bin, dass die Arbeit vollkommen entsprechend ausgefallen ist ».

²⁾ « Gegenbrief », care nu există în corespondența aflată.

³⁾ Anul 1884.

⁴⁾ Anul 1884.

arată mulțumirea lui Bucevschi pentru dragostea societății sârbești de care s'a bucurat în cursul șederii sale la Zagreb, dar și trista stare a sănătății sale, confirmându-ne că încă în toamna anului 1884 a fost atins de ftizie, boală care l-a răpus în anul 1891. Iată conținutul ei:

« Sfinția Voastră, vă veți face asupra persoanei mele orice părere, dar una bună nu. După ce în cursul șederii mele la Zagreb am profitat de atâta bunătațe nemeritată în societatea d-voastră plăcută, în casa d-voastră, buna creștere cerea să mă arăt mulțumitor față de d-voastră și dacă nu altă să vă exprim cel puțin prin câteva rânduri mulțumita mea adânc simțită. Acest reproș trebuie să mi-l fac însumi. Dar în caz de boală, omul e pus în imposibilitate. Fatalitatea m'a prins cu mâna ei grea și de când am părăsit Zagrebul am trebuit, exceptând scurte intervale, să stau în pat. O tusa cu sânge, care n'a voit să cedeze în cursul șederii mele de aproape 3 luni în munții înalți dela Poiana-Stampi, mi-a sleit într'atâta puterile încât am pierdut toată plăcerea de a trăi. Ce e drept medicul meu mă mângâie, asigurându-mă că deși mă simt slab, organele mele atacate sunt vindecate și că aș trebui numai să mai fac primăvara viitoare o mică cură suplimentară pentru a mă însănătoși deplin. Nu pot ști, încercă numai să mă mângâie, sau e adevăr. Ceea ce pot spune e că tusea mea n'a cedat, deși nu mai sunt răgușit, că mă simt fără puteri și am slăbit. Cum a da Dumnezeu. De scris nu v'am scris Sfinției Voastre, dar nenumărate ori — pot spune neîntrerupt — m'am gândit la d-voastră. Am cunoscut doar în Zagreb atâția oameni dragi și am petrecut atâtea ceasuri fericite, care nu le voi uita.

« Dacă n'ași fi fost condamnat a păstra liniște absolută, ceea ce mi-a făcut imposibilă chiar și corespondența, cu ce plăcere ași fi primit vreo veste dela Zagreb despre terminarea bisericii d-voastră și târnosirea ei, despre aprecierea umilei mele persoane și altele? »

« De 10 zile sunt iarăși la Viena și-mi petrec timpul plictisindu-mă, fiindcă nu pot încă lucra și nici nu pot face altceva.

« Mulțumesc lui Dumnezeu că sunt iarăși aici și că lupii nu-mi urlă în curte, cum era cazul la ultimul meu domiciliu.

« Fiind deprins a auzi dela d-voastră numai bine, devin îndrăzneț și vin cu o rugămintă: lertați-mi tăcerea mea și păstrați-mi bunăvoința ca și până acum, iar dacă timpul vă v'ar permite a-mi comunica una alta dela Zagreb, acest lucru m'ar face nemărginit de fericit.

« Adăugând acestor rânduri salutările mele cele mai cordiale către d-voastră, d-na Boroević, d-l Bastaič și familie, d-l Gavrella, d-l și d-na Bollé, scurt către toți cunoscuții, care își amintesc de mine, rămân cu cea mai distinsă stimă, E. A. Bucevschi ».

Dela târnosirea acestei Catedrale se împlinesc în anul acesta (1934) 50 ani.

Din fotografiile ce mi s'au trimis vedem că tablourile iconostasului s'au păstrat în toată splendoarea lor. Dar ni se scrie că pictura murală s'a deteriorat și a fost reînviată de un alt pictor.

Dintre toate picturile bisericesti executate de Bucevschi, iconostasul din Zagreb e poate cel mai important.

D. *Caracteristica lucrărilor lui Bucevschi.* Am spus că pictorul Bucevschi a fost elevul corifeului picturii germane, Anselm Feuerbach, în anul școlar 1873—1874 și poate și în anii următori.

Ep. Bucevschi pe la 1885

Sub îndemnul lui, Bucevschi se emancipează repede de tradiția școlii germano-vieneze și devine un adept fervent al maestrului său. Înainte de toate Bucevschi devine un om de o rară nobleță a sufletului, de un caracter ferm și hotărât și de o înaltă concepție a vieții. Dar și tablourile sale poartă timbrul ținutei și nobleței clasice. Dintre cele ce ni s'au păstrat, în deosebi mărețele tablouri « Bacanalul », « Bacanta », « Dante în exil », sunt produse ale acestei direcții artistice. Influența clasicismului se remarcă însă și în tablourile sale religioase și naționale.

Influența italiană-franceză în operele lui Bucevschi o putem demonstra prin două exemple. La Paris maestrul Feuerbach a fost atras mai ales de importantul și epocalul tablou al școlii franceze *Romains de la Décadence* de Thomas Couture ¹⁾. El devine elevul acestui maestru. La rândul său Feuerbach creează impresionantul tablou « Sim-

¹⁾ A trăit între 1815 și 1875.

posionul lui Plato», iar elevul acestuia, Bucevschi, creează «Bacanalul», având ca obiect decadența romană, tratată de Couture. Vieța lui Dante îl preocupă atât pe Feuerbach, care pictează tabloul Dante și femeile nobile dela Ravenna, cât și pe Bucevschi, care pictează tabloul «Dante în exil».

Dar Bucevschi trebuind să țină seamă de gustul marelui public, care-i oferea posibilitatea traiului, nu se poate opune cu desăvârșire curentului romantic.

El creează o serie de tablouri de gen romantic, pierdute în cea mai mare parte în noianul străinătății.

Bucevschi nu poate rezista nici pitorescului atrăgător, ce-l oferă vieța noastră românească rustică și peisajul românesc și nici marilor figuri din istoria neamului nostru, creând astfel un șir întreg de tablouri naționale, și în acestea se recunoaște temeinica școală a maestrului său Feuerbach.

În ce privește tehnica lui Bucevschi, profesorul Luția, referindu-se la tablourile din expoziția dela 1920, ne spune: «Cu câtă dragoste și măiestrie este bunăoară lucrată «Mica buchetieră»¹⁾, care îmbrăcată în portul nostru național ne întinde cu un surâs plin de naivitate și sfială un buchetel de flori din luncile noastre cu ciobotița cucului. Sau tabloul numit «Doina» cu chipul fetelor, ce poartă o cofiță cu apă dela izvor pe când în jurul ei visează pădurea. Desemnul e cât se poate de corect. El preferă proporția armonioasă și bine dezvoltată. Coloritul său are o dulce și gingașă armonie, moștenire dela maestrul său Feuerbach. Nici când un ton mai îndrăzneț, mai strident nu turbură nobila tonalitate de care se servește; acordurile sale coloristice sunt redată în mol și cu un piano melancolic ce te face să visezi înaintea tablourilor sale cu chipuri de femei împodobite cu ștergare diafane și îmbrăcate cu un gust al lui particular — în port național».

Ideea de care Bucevschi a fost condus în pictura bisericească o rezumăm după conferința profesorului Luția: După cum ne spune Nicolae Iorga în lucrarea sa «Negotul și meșteșugurile în trecutul românesc», spiritul învingător al creștinismului suflă departe rămășițele încă frumoase ale mândrei noastre statui de odinioară...

Lui Dumnezeu i se aduce prinos frumos... Acest frumos închinat lui Hristos și sfinților... după concepția ortodoxă nu trebuie să mai rămână în atingere cu vieța. El era închis într'un iconostas cu candela credinței lângă dânsul ca să-l lumineze. Timpul trebuia să-i înegrească liniile, să coboare un vâl de negură asupra trăsăturilor unei fețe care fusese la început frumoasă. Nimeni nu putea să cuteze a le mai atinge însă, pentru a le înviora și întineri. Legea sfântului

tipic oprea o profanare ca aceasta. În acest canon recunoscut și binecuvântat de biserică trebuia să stea arta înfășată în strânse legături îmbălsămate de mumie uscată.

Față de această concepție rigidă a vechii picturi bisericești, Bucevschi pune întrebarea: Ce e însă arta? Arta a fost, este și va fi cultul frumosului. Dar fiindcă frumosul în sens lumesc se deosebește și adesea nu se împacă cu cerințele bisericii dreptmăritoare, să căutăm punctul de întâlnire unde să se găsească înfrățite în armonie arta lumescă cu cea bisericească, punctul de întâlnire unde să nu domnească nici carnea dracului, dar nici pastrama mumificată. Și iacă descătușați numai vederile și prejudecățile înguste, consacrate de un tipic rămas astăzi fără rost și lăsați să se priminească și sfânta noastră biserică cu o haină nouă în aceste vremuri de cultură și progres. Vechea noastră tradiție bisericească însă să nu sufere, ci mai vârtos să câștige prin acest sânge nou intrat în vinele artei religioase.

În adevăr, toate tablourile religioase ale lui Bucevschi, îndeosebi chipul lui Isus Hristos și al Maicei Domnului¹⁾ care înfrumusețează pereții locuințelor particularilor din Bucovina, ne dovedesc odată mai mult posibilitatea de-a împreuna vechea tradiție cu fondul ei aurit și coloritul uzitat cu cerințele moderne de estetică exprimate prin o concepție decorativă și totuși realistă și printr'un desen corect.

Tit Popescu, ne arată poate chiar părerea marelui nostru mitropolit Silvestru în această chestiune, când ne spune: «Principiul bisericesc nu suferă nimica prin această reformă, ba apărură chiar în haina nouă mai bine și mai curat exprimat»...

Bucevschi a fost foarte variat în lucrările sale. Dovadă sunt frumoasele talgere de majolică, cu gingașe capete de femei minuțios lucrate, care tehnică reclamă cunoștințe speciale și multă practică.

Ca artist n'a căutat copite de cai morți pe pereți verzi, ci a stat drept, s'a uitat, s'a uitat cu ochi sănătoși și minte întregă la lumea ce-l împrejmua și a muncit.

Dar a muncit cum numai puțini și aleși pictori au muncit în întreaga istorie a artelor. Dacă ne vom da seama despre faptul că o sumedenie de picturi ale sale, mai ales cele de genul Rococo, au ajuns până în America, Englitera, Franța și Olanda, că multe mai sunt prin Viena, dacă ne vom da mai departe seama că în afară de splendidul și bogatul iconostas din Zagreb a mai lucrat și la noi în țară la iconostasele unor biserici, că a luat parte la lucrarea de restaurare a picturilor

¹⁾ La stăruința mitropolitului Silvestru chipul lui Isus Hristos și al Maicii Domnului, a fost tipărit în colorii, în Institutul K. und K. Hofkunstdruckerei v. Reiffenstein & Uhl din Viena.

¹⁾ În posesiunea d-nei ing. Artemie Găina din Cernăuți.

bisericești dela Sfântul Nicolae Domnesc din Iași, că a dat gata o mare mulțime de icoane sfinte, ce astăzi se află pe la diferitele mănăstiri și biserici precum și pe la particulari, că în fine a lucrat portrete, tablouri cu siluete naționale și peisaje, atunci vom înțelege ce muncă uriașă a depus acest bărbat pe altarul artei, al bisericii și al neamului său.

E. *Sfârșitul*. În anul 1888 sau poate chiar 1889, Bucevschi se întoarce la dorința și stăruința prietenului său, mitropolitul Silvestru, la Cernăuți. Mutarea la Cernăuți va fi fost determinată poate și de boala sa, care se accentua tot mai mult. Credincioasa sa Iosefina Scherrer i-a urmat în noul domiciliu. Bucevschi i-a închiriat o locuință modestă în prima casă din Strada « Seminarului », înapoia palatului ce s'a clădit ulterior pentru consilierii și profesorii Facultății de Teologie. Atelierul său Bucevschi îl avea în corpul din stânga al reședinței mitropolitane la etajul I. Avea la dispoziția sa mai multe camere mari, care cuprindeau un adevărat muzeu. Era un colecționar pasionat. Dădea și ultimul ban pentru un obiect de artă, pentru un lucru frumos ce-i plăcea! Covoare vechi persane, șaluri turcești, porțelanuri vechi, broderii rare pe mătase, etc. În atelier știa să păstreze totdeauna cea mai exemplară curățenie, contrar tradiției proverbiale din viața artiștilor boemi.

Mitropolitul Silvestru simțea nevoia să-l vadă zilnic și să-i destăinuiească toate gândurile sale. « Este duios să auzi povestind — ne spune Orest Luția — cum o slugă vine în toată dimineața gâfâind în atelier și-i zice: « Înalt Prea Sfințitul așteaptă să vină d-l pictor la cafea ». Și era cu cine sta de vorbă, căci pictorul Bucevschi era om cult, care văzuse multe și știa să povestească, atunci când își deschisese gura. Îi plăceau foarte mult discuțiile, dar nu cele gălăgioase și vehemente. Peste tot era un bărbat cu mult tact și multă rânduială în viața sa. Avea o inimă nobilă și o fire aristocratică în înțelesul cel mai bun al cuvântului ». Iar la alt loc: « Prietenia respectuoasă ce-i lega pe acești doi bărbați însemnați ai neamului nostru în Bucovina ne aduce aminte, parte de papii Romei, cari entusiasmați pentru artă chemau pe artiștii celebri la curtea lor, folosindu-i spre glorificarea bisericii, acoperindu-i cu onoruri și întreținând cu dânsii legături de prietenie, parte ne aduce aminte de epocile fericite ale neamului și ale bisericii noastre când înalte fețe bisericești se puneau în fruntea mișcărilor culturale și artistice din țară. Astfel și figura energică și strălucitoare a neuitatului prelat Silvestru, se desprinde și mai luminoasă de pe fondul artistic creat de penelul pictorului arhidiecezan ».

În timpul din urmă se ocupa — pe cât îi îngăduia sănătatea sa șubredă — mai mult de pictura bisericească.

Domnișoara Camilla Neumann, mă informează că Bucevschi ne mai putând lucra din cauza boalei sale, prietena sa d-na Cosovici ¹⁾ adunase câteva doamne, aparținând celor mai distinse familii din Cernăuți pentru a fi instruite de Bucevschi în arta picturii. Unele dintre ele au devenit mai târziu pictorițe cu renume. Între ele erau, afară de d-șoara Camilla Neumann, surorile Hedviga și Augusta Kochanowschi, Lizi Seracin,

Ștefan cel Mare (originalul la Roman),
lucrat de Bucevschi

fiica generalului român bănățean Seracin, o domnișoară Hartingh din Basarabia, d-na Olga Morariu născută Stamati-Ciurea, nora mitropolitului Silvestru, și d-ra Ghenia Cocinschi. Toate elevele elogiau cu unanimitate distinsele calități ale maestrului lor și-i păstrau cea mai frumoasă amintire.

¹⁾ Fiica mitropolitului Arcadie Ciupercovici, fostului igumen dela Putna.

L-am cunoscut mai deaproape pe unchiul Bucevski în toamna anului 1890, când am venit la Universitatea din Cernăuți. Era încă tot om frumos, înalt, cu barba neagră. Se pieptăna cu cărare la mijloc. Era de o corectitudine perfectă în ce privește îmbrăcămintea și avea o înfățișare pronunțat distinsă.

Era bine văzut și apreciat ca pictor și ca om de toată lumea bună a Cernăuților. Serbându-și mitropolitul Silvestru jubileul de 50 ani de preoție, unchiul fu rugat de patronii bisericești din Bucovina să picteze adresa omagială. Era în prietenie cu generalul Seracin și cu alte distinse personaje din Cernăuți. Mie și vărului meu Epaminonda Grigorovici, studenți în drept și «Junimeni»¹⁾, ne spunea adesea să-l vizităm, dar noi, sfioși cum eram, nu prea cutezam să dăm pe la unchiul, deși pe mine mă atrăgea și omul Bucevski, nu numai tablourile și piesele de artă ce le avea acasă și în atelier, alături de o bogată bibliotecă din care nu lipseau cronicile lui Kogălniceanu, Alecsandri, C. Negruzzi ș. a. Biblioteca sa mai conținea pe scriitorii clasici germani în ediție de lux ilustrată, pe Don Quichotte și Biblia ilustrată de Doré, firește apoi diverse istorii de artă în limba germană și franceză. Dintre operele sale se găseau atunci în posesiunea sa «Bacanalul», «Bacanta», «Dante în exil» (pe care actualul notar public d-l Florea Lupu le-a cumpărat mai târziu la Viena dela Iosefina Scherrer), moartea «Cleopatrei», «Ofelia»²⁾, o țigăncușă cu tulpan roșu în cap, șezând pe iarbă (trecută în proprietatea doamnei Olga Morariu, schița pentru portretul lui Ștefan cel Mare (acum în posesiunea D-nei profesor Leca Morariu). Minunate porțelanuri, farfurii, în cari Bucevski era neîntrecut meșter, înfățișând busturi de femei frumoase (în posesiunea D-nei Leca Morariu și a vărului meu Epaminonda Grigorovici)³⁾.

În conversație era de un foarte plăcut umor.

Făcea haz de arta diaconului Ignatie Ianovici, care fusese și el la Viena pentru a deprinde pictura și căuta să-l imite pe Bucevski în toate aducându-și... chiar și o menajeră vieneză la Cernăuți.

Avea cuvinte de laudă pentru o seamă de eleve ale sale, ca d-ra Camilla Neumann și o d-ră Bodnareșcu.

Pe Eugen Maximovici îl prețuia mai mult ca desenator decât ca pictor.

Înființându-se la Cernăuți societatea studențească cu caracter confesional catolic «Unitas», Bucevski fu de părere că și studenții români ar

¹⁾ Membri ai Societății studențești «Junimea» din Cernăuți.

²⁾ În posesiunea d-rei Camilla Neumann. Cernăuți, Str. Iancu Flondor 21.

³⁾ Cernăuți.

trebui să-și aibă un astfel de cuib al lor cu caracter confesional ortodox, gând exprimat și de mitropolitul Silvestru Morariu.

Altădată, aducându-se vorba ori de unul dintre nepoții săi să termine liceul și să urmeze studiile universitare, Bucevski a spus că nu-i neapărată nevoie, dar în orice situație ar fi, să fie om întreg («ein ganzer Mann»).

Înainte Crăciunului 1890, plecasem de vacanță acasă la Comănești. Triste sărbători care ne-au adus telegrama Iosefinei Scherrer, anunțându-ne disperată îmbolnăvirea gravă a «Herrl»-ului ei («Das Herrl» îi zicea Nemțoaica). Duiosa și devotata noastră «mamă» Elena Bucevski a plecat atunci imediat la Cernăuți pentru a-și îngriji fratele cu un rar devotament. Zi și noapte a fost nelipsită dela căpătâiul bolnavului, muribundului.

Răpus de ftizie, Bucevski s'a stins în ziua de 13 Februarie st. n. 1891, neîmplinind vârsta de 48 ani.

Prin testamentul făcut și-a lăsat toată averea, deci toată comoara de tablouri și lucruri de artă Iosefinei Scherrer.

Cu prețul realizat din vânzarea unor tablouri mărunte, Iosefina Scherrer i-a ridicat crucea de piatră din Cimitirul Cernăuți (Horecea) pentru a se întoarce apoi la Viena. A fost un noroc că mai târziu actualul notar public din Cernăuți, d-l D. Florea Lupu, apreciind valoarea lui Bucevski, a salvat ceea ce se mai găsea la Iosefina Scherrer și ce era pe cale să se piardă, ca atâtea, nenumărate lucrări ale lui Epaminonda Bucevski, în noianul Vienei și al lumii mari...

Cunoaștem lucrări de ale lui Bucevski în posesiunea următoarelor persoane:

La Cernăuți: Prof. Traian Bărgăuan, Insp. silvic Mihai Boldur, familia Vasile Boldur, Ing. Alcibiade Căraș, Ing. Charwat, D-na Fangor, d-na Ing. Artemie Găina, familia Octavian Gheorghian, Prof. Dr. Vasile Gheorghiu(?), Prof. Emilian Goară, d-na Epaminonda Grigorovici, d-na Olga Grigorovița, Dr. Eusebie Isopescu, Ing. Teofil Ivanovici, d-ra Kochanowski, Dr. Florea Lupu, Dr. Petre Luția, d-na Prof. Leca Morariu, d-na Olga Morariu, d-șoara Camilla Neumann, Protopopul Ioan Popescu, prof. Alecu Procopovici, Prof. Clementie Popovici, cons. eparh. Gh. Șandru, Cons. Claudiu Ștefanelli, d-rul Zaloziacki.

La Ostrița: Pr. Tit Gheorghian.

La Cosmin: Protopop Eugen Jancovschi.

La Petriceni: Pr. Ștefan Cepișca.

La Rădăuți: Adalbert Paul, magistrat. Prof. Dionisie Sorocean.

Mănăstirea Putna.

La Suceava: fiica prof. Samuil Isopescu, familia Șandru-Ilișești.

La Câmpulungul mold.: avoc. Criclevici.

La Baia-Mare: Alexandru Racotzi Filip.

La Roman: Fundația Episcopului Melchisedec.

La București: Academia Română, Cons. Corneliu Gheorghian.

* * *

Într'o scrisoare datată Viena 10 Octomvrie 1872, Epaminonda Bucevschi iscălește cu inițialele E. A. B. Și unele tablouri ale sale sunt semnate cu aceste inițiale, cele mai multe însă nu de

mâna lui, fiindcă Bucevschi nu obișnuia să iscălească decât tablourile desăvârșite, ci, mult mai târziu după moartea lui, de pictorul Eugen Maximovici, pentru a arăta că aceste lucrări sunt în adevăr ale lui Bucevschi. Inițiala A., derivă din numele Anibal, pe care și l-a ales și de care se servea.

CORNELIU GHEORGHIAN

Mormântul lui Ep. Bucevschi în cimitirul dela Cernăuți

